

НАЦІОНАЛЬНЕ
АГЕНТСТВО
ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЗМІСТ

Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.....	3
Глосарій	19
Методичні рекомендації для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми	23
Рекомендації для експертів Національного агентства стосовно акредитації освітніх програм третього рівня вищої освіти.....	47

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

11.07.2019 № 977

**Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
08 серпня 2019 р.
за № 880/33851**

**Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється
підготовка здобувачів вищої освіти**

Відповідно до пункту 21 частини першої статті 13, пункту 1 частини першої статті 18 Закону України «Про вищу освіту» та підпункту 51 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630, **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, що додається.
2. Директорату вищої освіти та освіти дорослих (Шаров О.І.) забезпечити в установленому порядку подання цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.
3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Рашкевича Ю.М.
4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр

Л. Гриневич

ПОГОДЖЕНО:

Заступник Міністра фінансів України

Ю. Джигир

В.о. Голови Державного агентства з
питань електронного урядування України

О. Вискуб

Керівник Секретаріату Спільного
представницького органу сторони
роботодавців на національному рівні

Р. Іллічов

Голова Державної регуляторної
служби України

К. Ляпіна

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти
і науки України
11 липня 2019 року № 977

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
08 серпня 2019 р.
за № 880/33851

ПОЛОЖЕННЯ
про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка
здобувачів вищої освіти

I. Загальні положення

1. Це Положення визначає основні засади та порядок проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (далі - акредитації), як інструменту зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні.

2. Акредитація здійснюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі - Національне агентство).

3. Акредитація є добровільною і проводиться з ініціативи закладу вищої освіти.

4. Акредитація проводиться відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», статуту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, цього Положення та інших актів законодавства.

5. Метою акредитації є:

1) встановлення відповідності якості освітньої програми та освітньої діяльності за цією програмою визначеним цим Положенням критеріям;

2) допомога закладам вищої освіти у визначенні сильних і слабких сторін освітньої програми та освітньої діяльності за цією програмою;

3) надання усім заінтересованим сторонам інформації про якість освітньої програми та освітньої діяльності за освітньою програмою;

4) посилення довіри до вищої освіти в Україні;

5) сприяння інтеграції українських закладів вищої освіти до Європейського простору вищої освіти.

6. Акредитація освітньої програми - оцінювання якості освітньої програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет відповідності стандарту вищої освіти, спроможності виконання вимог стандарту, а також досягнення заявлених у програмі результатів навчання відповідно до критеріїв оцінювання якості освітньої програми (далі - Критерії), наведених у додатку до цього Положення.

Критерії застосовуються з урахуванням стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

7. Критерії застосовуються закладом вищої освіти для підготовки відомостей про самооцінювання, а також Національним агентством, його галузевими експертними радами та експертами під час проведення акредитації.

Оцінювання освітньої програми та освітньої діяльності за освітньою програмою здійснюється за кожним критерієм згідно зі шкалою оцінювання, яка охоплює чотири рівні відповідності:

рівень «F» - освітня програма та/або освітня діяльність за цією програмою не відповідає визначеному критерію, і виявлені недоліки мають фундаментальний характер та/або не можуть бути усунені протягом одного року;

рівень «E» - освітня програма та/або освітня діяльність за цією програмою загалом не відповідає визначеному критерію, однак виявлені недоліки можна усунути протягом одного року;

рівень «B» - освітня програма та освітня діяльність за цією програмою загалом відповідають визначеному критерію з недоліками, що не є суттєвими;

рівень «A» - освітня програма та освітня діяльність за цією програмою повністю відповідають визначеному критерію, у тому числі мають інноваційний/взірцевий характер.

8. У межах однієї спеціальності на одному рівні вищої освіти може здійснюватись одночасна акредитація двох або більше освітніх програм.

9. Дія цього Положення поширюється на заклади вищої освіти та наукові установи незалежно від форми власності та сфери управління, що здійснюють освітню діяльність у сфері вищої освіти (далі - заклади вищої освіти).

Освітні програми, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти відокремленими структурними підрозділами закладів вищої освіти, структурними підрозділами закладів вищої освіти, які знаходяться в іншому населеному пункті, ніж заклад вищої освіти, підлягають окремій акредитації у встановленому цим Положенням порядку.

10. Заклад вищої освіти зобов'язаний сприяти проведенню акредитації та діяти добросовісно у відносинах із Національним агентством, його галузевими експертними радами та експертами.

II. Порядок проведення акредитації

1. Акредитація вперше проводиться, як правило, упродовж останнього року навчання першого набору здобувачів вищої освіти за освітньою програмою.

2. Заклади вищої освіти у період з 1 червня по 1 серпня кожного року в електронній формі попередньо повідомляють Національне агентство про намір акредитувати освітні програми в наступному навчальному році. До 1 вересня кожного року Національне агентство складає графік прийняття заяв про акредитацію і відкриває доступ до електронного кабінету, через який заклад вищої освіти подаватиме відповідні матеріали для акредитації.

Під час складання графіка Національним агентством враховується кількість програм, які заклад вищої освіти бажає акредитувати, місцезнаходження закладу вищої освіти, чисельність здобувачів вищої освіти, доступність експертів для проведення акредитаційної експертизи тощо.

3. Наступна (чергова) акредитація проводиться впродовж останнього року строку дії сертифіката про акредитацію або протягом строку дії умовної (відкладеної) акредитації. У разі непроведення чергової акредитації до завершення строку дії сертифіката про акредитацію чи строку дії умовної (відкладеної) акредитації така акредитація проводиться у тому самому порядку, що вперше.

Заклад вищої освіти має право достроково ініціювати проведення чергової акредитації.

4. Заклад вищої освіти, який бажає акредитувати освітню програму, подає до Національного агентства такі матеріали для акредитації в електронному вигляді, засвідчені кваліфікованим електронним підписом відповідальної особи або кваліфікованою електронною печаткою закладу вищої освіти:

- 1) заяву про проведення акредитації освітньої програми;
- 2) затверджені в установленому порядку освітню програму та навчальний план за цією програмою;
- 3) відомості про самооцінювання освітньої програми відповідно до Критеріїв та документи, що підтверджують наведену в них інформацію;
- 4) рецензії та відгуки роботодавців (за наявності).

Відомості про самооцінювання освітньої програми готує науково-педагогічний або науковий працівник - гарант освітньої програми, визначений за наказом керівника закладу вищої освіти відповідальним за реалізацію цієї освітньої програми. За відсутності відповідного наказу гарантом освітньої програми вважається керівник відповідної проєктної групи, призначений закладом вищої освіти відповідно до Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 347).

5. Матеріали для акредитації подаються в електронній формі через офіційний портал Національного агентства. Усі документи щодо проведення акредитації формуються в акредитаційну справу, яка ведеться в електронному вигляді.

У разі потреби їх підтвердження підписом окремі документи акредитаційної справи можуть бути продубльовані в паперовому вигляді з пізнішим їх скануванням і приєднанням до акредитаційної справи. Секретаріат Національного агентства забезпечує формування акредитаційної справи.

У разі наявності в документах акредитаційної справи інформації, що становить державну таємницю, або конфіденційної інформації допускається доступ до такої інформації виключно в порядку, визначеному законодавством.

6. Упродовж п'яти робочих днів із дня реєстрації заяви про проведення акредитації відповідно до цього Положення призначається склад експертної групи, яка проводить акредитаційну експертизу, визначається строк її роботи, у тому числі дати виїзду експертної групи до відповідного закладу вищої освіти та кінцевий термін подання звіту експертної групи. Одночасно визначається працівник секретаріату Національного агентства, відповідальний за супроводження акредитаційної експертизи і підготовку методичних рекомендацій для експертів перед їхнім виїздом до закладу вищої освіти.

7. Експертна група для проведення акредитаційної експертизи освітньої програми формується в складі керівника та двох експертів, у тому числі одного експерта з числа здобувачів вищої освіти. Вимога щодо включення до складу експертної групи експерта з числа здобувачів вищої освіти не розповсюджується на випадки акредитації освітніх програм за галуззю знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону».

У разі одночасної акредитації двох чи більше освітніх програм у межах однієї спеціальності або міждисциплінарних освітніх програм склад експертної групи може бути розширений, але не більше ніж на одного експерта для одної програми.

На підставі подання організації (об'єднання) роботодавців, професійної асоціації до роботи експертної групи може бути залучений представник роботодавців (за згодою).

До складу експертної групи не включаються експерти, які працюють (у тому числі на умовах сумісництва) або навчаються у відповідному закладі вищої освіти, чи за наявності інших обставин, що свідчать про реальний чи потенційний конфлікт інтересів.

8. Наказ про призначення експертної групи надсилається керівнику закладу вищої освіти, програма якого акредитується, а також гаранту відповідної освітньої програми. За обґрунтованою заявою закладу вищої освіти, зокрема у разі наявності конфлікту інтересів або

обставин, які дають підстави для обґрунтованого припущення про упередженість експерта, останній може бути відкликаний зі складу експертної групи з одночасною заміною на іншого експерта.

9. Акредитаційна експертиза передбачає:

1) вивчення експертною групою відомостей про самооцінювання, доданих до них матеріалів, а також усіх інших матеріалів та інформації, що стосується освітньої програми і діяльності закладу вищої освіти за цією програмою;

2) виїзд експертної групи до закладу вищої освіти з метою уточнення фактів, вказаних у відомостях про самооцінювання, опитування представників заінтересованих сторін про освітню програму та діяльність закладу вищої освіти за цією програмою, формування рекомендацій щодо вдосконалення якості освітньої діяльності за цією програмою;

3) складання звіту про результати акредитаційної експертизи.

10. Керівнику та членам експертної групи надсилаються матеріали акредитаційної справи в електронному вигляді для попереднього вивчення. Під час попереднього вивчення матеріалів акредитаційної справи кожний член експертної групи має право отримувати додаткову інформацію від закладу вищої освіти на свій запит.

Фізичні та юридичні особи можуть подавати до Національного агентства звернення з інформацією, що стосується освітньої програми, яка акредитується. Такі звернення доводяться до відома членів експертної групи.

11. Виїзд експертної групи до закладу вищої освіти здійснюється згідно з програмою, узгодженою керівником експертної групи та керівником закладу вищої освіти та/або гарантом освітньої програми не пізніше ніж за три робочих дні до його початку. Тривалість виїзду експертної групи до закладу вищої освіти не може перевищувати трьох днів.

Дотримання вимог програми роботи експертної групи є частиною зобов'язань закладу вищої освіти, передбачених акредитаційною процедурою. Заклад вищої освіти, зокрема, забезпечує у визначений програмою роботи експертної групи час присутності осіб, з якими заплановані індивідуальні співбесіди, інтерв'ю, фокус-групи (представників керівництва закладу, навчально-наукових інститутів (факультетів), педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, представників органів студентського самоврядування, здобувачів вищої освіти, випускників, роботодавців тощо).

За погодженням із Головою Національного агентства у виїзді до закладу вищої освіти як спостерігачі можуть брати участь члени і працівники секретаріату Національного агентства.

12. На час проведення виїзду до закладу вищої освіти члени експертної групи звільняються від виконання обов'язків за місцем роботи або навчання. Керівники закладів освіти, підприємств, установ та організацій, працівники або здобувачі вищої освіти яких беруть участь в акредитаційній експертизі, сприяють участі таких працівників або здобувачів вищої освіти в акредитаційній експертизі та інших заходах Національного агентства.

13. За результатами вивчення відомостей про самооцінювання та інформації, зібраної під час виїзду до закладу вищої освіти, експертна група складає обґрунтований звіт про результати акредитаційної експертизи (далі - звіт).

14. Звіт підписується всіма членами експертної групи. Член експертної групи, який повністю або частково не погоджується зі звітом, має право підписати його з окремою думкою, яка долучається до звіту і є його невід'ємною частиною.

У разі участі в акредитаційній експертизі представника роботодавців до звіту долучається його дорадчий висновок.

15. Звіт подається керівником експертної групи до Національного агентства не пізніше ніж за десять робочих днів після завершення роботи безпосередньо в закладі вищої освіти в електронному вигляді. Секретаріат Національного агентства впродовж двох робочих днів надсилає звіт в електронному вигляді керівнику закладу вищої освіти.

16. Керівник закладу вищої освіти має право впродовж трьох робочих днів із дня отримання звіту надати Національному агентству мотивовані зауваження до звіту, які можуть містити, у тому числі, відомості щодо порушення експертною групою процедури проведення акредитації, визначеної цим Положенням.

17. У день подання зауважень до звіту або на наступний день після завершення строку для подання таких зауважень секретаріат Національного агентства надає доступ до матеріалів акредитаційної справи членам відповідної галузевої експертної ради (далі - ГЕР). Для підготовки проєкту експертного висновку голова ГЕР призначає доповідача з числа членів відповідної ГЕР.

18. Доповідач на основі матеріалів акредитаційної справи впродовж трьох робочих днів із дня його призначення забезпечує підготовку проєкту експертного висновку ГЕР, який має містити обґрунтовану пропозицію щодо прийняття Національним агентством одного з рішень, передбачених пунктами 3-4 розділу III цього Положення.

19. Акредитаційна справа та проєкт експертного висновку розглядаються на засіданні ГЕР, яке ухвалює одне з таких рішень:

1) про схвалення експертного висновку ГЕР і направлення акредитаційної справи на розгляд Національного агентства;

2) про подання Національному агентству обґрунтованої пропозиції щодо призначення повторної акредитаційної експертизи.

Засідання ГЕР може у встановленому порядку проводитися дистанційно.

III. Прийняття рішення про акредитацію

1. Експертний висновок ГЕР або пропозиція щодо призначення повторної акредитаційної експертизи розглядається на засіданні Національного агентства.

2. У разі згоди з пропозицією, що міститься в експертному висновку ГЕР, Національне агентство ухвалює одне з рішень, передбачених пунктами 3-4 цього розділу.

У разі незгоди з пропозицією, що міститься в експертному висновку ГЕР, Національне агентство має право ухвалити рішення про призначення повторної акредитаційної експертизи.

У разі незгоди з пропозицією ГЕР про призначення повторної акредитаційної експертизи Національне агентство має право ухвалити одне з рішень, передбачених пунктами 3-4 цього розділу.

3. Рішення про акредитацію освітньої програми ухвалюється за умов, якщо освітня програма відповідає всім критеріям за рівнями «А» або «В».

Якщо відповідність за рівнем «А» встановлено щодо п'яти і більше критеріїв, рішення про акредитацію освітньої програми ухвалюється з визначенням «зразкова».

Рішення про умовну (відкладену) акредитацію ухвалюється, якщо встановлено відповідність за рівнем «Е» щодо одного або двох критеріїв і за жодним із критеріїв не встановлено відповідності за рівнем «F».

У разі ухвалення рішення про акредитацію освітньої програми, у тому числі з визначенням «зразкова», або про умовну (відкладену) акредитацію Національне агентство видає закладу вищої освіти сертифікат про акредитацію або копію рішення про умовну (відкладену) акредитацію відповідно і вносить зазначену інформацію до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Сертифікат про акредитацію вперше видається строком на п'ять років, а під час другої та наступних акредитацій - строком на 10 років. Строк дії рішення про умовну (відкладену) акредитацію становить 1 рік.

4. Рішення про відмову в акредитації ухвалюється, якщо принаймні за одним критерієм встановлено відповідність за рівнем «F» або встановлено відповідність за рівнем «E» щодо трьох і більше критеріїв.

У разі прийняття рішення про відмову в акредитації заклад вищої освіти може подати документи для акредитації цієї самої освітньої програми відповідно до процедури, викладеної в цьому Положенні, наступного навчального року. У такому разі експертна група зобов'язана підтвердити, що недоліки, виявлені під час попередньої акредитаційної експертизи, усунуто.

Незалежно від встановленого рівня відповідності критеріям Національне агентство приймає рішення про відмову в акредитації у разі:

- 1) виявлення у поданих для акредитації документах недостовірних відомостей;
- 2) відмови закладу вищої освіти в допуску експертної групи до закладу вищої освіти під час виїзду на місце проведення експертизи, створення закладом вищої освіти перешкод для роботи експертної групи, інших протиправних або недобросовісних дій закладу вищої освіти, які унеможливають проведення акредитаційної експертизи;
- 3) встановлення на підставі поданих документів та/або під час виїзду до закладу вищої освіти достатніх підстав вважати, що освітній процес за освітньою програмою не здійснюється.

5. Рішення про призначення повторної акредитаційної експертизи приймається:

- 1) у разі незгоди Національного агентства з експертним висновком ГЕР;
- 2) якщо акредитаційна експертиза була проведена з порушенням встановленої цим Положенням процедури;
- 3) якщо є підстави вважати, що експертна група у звіті дійшла явно необґрунтованих висновків.

У разі прийняття рішення про призначення повторної акредитаційної експертизи процедура акредитації проводиться без додаткової оплати від закладу вищої освіти.

Повторна акредитаційна експертиза розпочинається з етапу формування експертної групи. Для повторної акредитаційної експертизи експертна група формується у складі керівника, яким призначається один із членів Національного агентства, та чотирьох експертів, зокрема й одного експерта з числа здобувачів вищої освіти. До складу такої експертної групи не можуть залучатися члени експертної групи, що проводили попередню акредитаційну експертизу.

Повторна акредитаційна експертиза проводиться відповідно до процедури, викладеної в цьому Положенні в пунктах 8-19 розділу II, зокрема охоплюючи підготовку та розгляд експертного висновку ГЕР і ухвалення Національним агентством рішення відповідно до пунктів 3-4 цього розділу.

6. У разі проведення одночасної акредитації групи освітніх програм у межах однієї спеціальності Національне агентство може ухвалити однакові або різні рішення стосовно кожної з освітніх програм, щодо якої проведено акредитаційну експертизу.

7. Керівник закладу вищої освіти та/або гарант освітньої програми, а також керівник і члени експертної групи запрошуються на засідання ГЕР та на засідання Національного агентства, під час яких розглядається відповідна акредитаційна справа.

8. Для забезпечення відкритості та прозорості акредитаційного процесу:

- 1) на офіційному вебсайті закладу вищої освіти оприлюднюються:

відомості про самооцінювання освітньої програми, що розміщуються не пізніше ніж за 5 робочих днів із дня подання до Національного агентства матеріалів на акредитацію;

рішення про акредитацію або відмову в акредитації освітньої програми, експертний висновок відповідної GER, звіт експертної групи, що оприлюднюються впродовж 10 робочих днів після прийняття рішення Національним агентством;

2) на офіційному вебсайті Національного агентства публікуються:

наказ про затвердження складу експертної групи для проведення акредитаційної експертизи, що розміщується не пізніше наступного робочого дня після його підписання;

рішення про акредитацію або відмову в акредитації освітньої програми, експертний висновок відповідної GER, звіт експертної групи, що оприлюднюється впродовж 10 робочих днів після прийняття рішення Національним агентством.

Цей пункт діє з урахуванням вимог і обмежень щодо оприлюднення інформації з обмеженим доступом, встановлених законодавством.

IV. Правовий статус експертів, що проводять акредитацію

1. Експерт є фахівцем, який здійснює акредитаційну експертизу освітньої програми у закладі вищої освіти.

Експерт - особа, яка володіє потрібними знаннями та навичками, що дають їй змогу ефективно здійснювати оцінювання якості освітніх програм та освітньої діяльності закладів вищої освіти за цими програмами та розробляти рекомендації щодо покращення якості вищої освіти за відповідними спеціальностями.

Експерти добираються з числа науково-педагогічних, наукових працівників, а також здобувачів вищої освіти. Під час акредитації освітніх програм з галузей знань 21 «Ветеринарна медицина» та 22 «Охорона здоров'я» до здобувачів вищої освіти прирівнюються інтерни та лікарі-резиденти. Експерти з числа здобувачів вищої освіти можуть здійснювати функції експертів протягом одного року після втрати статусу здобувача вищої освіти.

Навчання експертів здійснюється Національним агентством.

Члени GER не можуть виконувати функцій експертів щодо освітніх програм зі спеціальностей, що входять у галузь відповідної GER.

Члени Національного агентства можуть виконувати функції експерта винятково у випадку проведення повторної експертизи відповідно до пункту 5 розділу III цього Положення.

2. Експерти під час здійснення акредитаційної експертизи зобов'язані здійснювати свої функції добросовісно, неупереджено і добросовісно.

3. Експерти здійснюють свої функції на підставі укладених із ними цивільно-правових договорів.

4. Експерти проходять навчання та тестування на предмет наявних у них знань і вмінь, потрібних для проведення акредитаційної експертизи.

5. Експерт повинен знати:

1) вимоги цього Положення;

2) Критерії, викладені в додатку до цього Положення;

3) правові засади функціонування закладів вищої освіти;

4) Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015).

6. Експерт повинен володіти методами зовнішнього оцінювання якості освітніх програм та освітньої діяльності закладу вищої освіти за відповідними програмами, у тому числі вміти:

1) установлювати відповідність/невідповідність змісту підготовки здобувачів вищої освіти і випускників освітньої програми стандартів вищої освіти;

2) аналізувати, систематизувати й узагальнювати інформацію, що стосується освітньої програми та діяльності закладу за програмою;

3) проводити аналіз внутрішньої документації закладів вищої освіти, пов'язаної з розробленням та реалізацією освітньої програми, а також програм практик, методичних матеріалів, розроблених для реалізації освітньої програми, інших матеріалів, що забезпечують якість освіти тощо;

4) здійснювати збір інформації шляхом опитування, анкетування, інтерв'ювання та інших методів, а також обробку й узагальнення цієї інформації;

5) оцінювати різноманітні ресурси закладу вищої освіти;

6) взаємодіяти в процесі проведення акредитаційної експертизи з іншими експертами, Національним агентством, закладом вищої освіти;

7) складати звіт про результати акредитаційної експертизи;

8) надавати обґрунтовані висновки за результатами акредитаційної експертизи.

7. Під час акредитаційної експертизи експерт має право:

1) безперешкодного доступу на територію та до приміщень у дні виїзду до закладу вищої освіти;

2) знайомитися з документацією закладу вищої освіти, потрібною для проведення експертизи;

3) отримувати від закладу вищої освіти, інших установ та організацій у встановленому законодавством порядку інформацію, потрібну для проведення акредитаційної експертизи;

4) проводити інтерв'ювання, фокус-групи, опитування учасників освітнього процесу, отримувати від них інформацію стосовно діяльності закладу вищої освіти в інший спосіб.

8. Під час виїзду до закладу вищої освіти для проведення акредитаційної експертизи експерт не має права:

1) харчуватися та проживати за рахунок закладу вищої освіти та/або його працівників;

2) вимагати та/або отримувати неправомірну вигоду в будь-якій формі, у тому числі подарунки, від працівників закладу вищої освіти чи третіх осіб;

3) спілкуватися з працівниками закладу авторитарно, не підтримувати атмосфери взаємної поваги;

4) розголошувати передчасно інформацію щодо висновків та результатів експертизи.

9. Експерти в період роботи з інформацією з обмеженим доступом під час проведення акредитаційної експертизи повинні діяти у порядку, встановленому законодавством.

10. Національне агентство забезпечує проведення регулярних тренінгів, інструктажів та навчання для експертів з метою підвищення їхньої кваліфікації у сфері забезпечення якості вищої освіти.

11. Експерту забезпечується можливість:

1) вносити пропозиції на розгляд Національного агентства щодо вдосконалення вимог до системи забезпечення якості вищої освіти, освітньої діяльності закладів освіти, Критеріїв, вимог, показників та порядку їх запровадження, внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів у сфері забезпечення якості вищої освіти;

2) брати участь у засіданнях ГЕР та Національного агентства під час обговорення результатів акредитаційної експертизи відповідно до вимог цього Положення;

3) брати участь у заходах, які проводить Національне агентство.

12. Експерти, які порушили передбачені цим Положенням вимоги, вилучаються з реєстру експертів за рішенням Національного агентства.

V. Акредитація освітніх програм іноземними акредитаційними агентствами та незалежними установами оцінювання і забезпечення якості вищої освіти

1. В Україні визнаються сертифікати про акредитацію освітніх програм, видані іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості вищої освіти, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України (далі - визнані іноземні акредитаційні агентства).

2. Національне агентство має право ініціювати зміни до переліку визнаних іноземних акредитаційних агентств.

3. У разі акредитації освітньої програми визнаним іноземним акредитаційним агентством інформація про акредитацію такої програми в установленому порядку вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

4. Перед внесенням до Єдиної державної електронної бази з питань освіти відомостей про акредитацію освітньої програми визнаним іноземним акредитаційним агентством заклад вищої освіти надсилає до Національного агентства завірені копію оригіналу та переклад сертифіката й висновку (звіту, іншого документа з деталізованими результатами акредитації) відповідного іноземного агентства українською мовою. Оригінал та переклад оприлюднюються на офіційному вебсайті Національного агентства.

5. Акредитація освітніх програм визнаними іноземними акредитаційними агентствами прирівнюється до акредитації Національного агентства.

6. Акредитація освітньої програми визнаним іноземним акредитаційним агентством не потребує підтвердження Національним агентством. За цією програмою на період дії сертифіката про акредитацію заклад вищої освіти має право видавати диплом державного зразка.

7. Програми, акредитовані визнаними іноземними акредитаційними агентствами, з ініціативи закладу вищої освіти можуть бути акредитовані Національним агентством відповідно до вимог цього Положення.

8. Національне агентство має право залучати до проведення процедури акредитації освітньої програми акредитовані ним незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

9. Акредитація освітніх програм незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти відбувається згідно з критеріями, визначеними цим Положенням.

10. Сертифікати про акредитацію освітніх програм, видані незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, акредитованими Національним агентством у встановленому законодавством порядку, прирівнюються до сертифікатів про акредитацію Національного агентства. Відомості про такі сертифікати вносяться до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

VI. Фінансування акредитаційної процедури

1. Фінансування акредитаційної процедури здійснюється за рахунок закладів вищої освіти, які подали документи для проведення акредитації. Оплата послуг за проведення акредитаційної

процедури здійснюється на рахунок Національного агентства відповідно до проведеного ним розрахунку.

У разі прийняття рішення про проведення повторної акредитаційної експертизи повторна оплата послуг за проведення акредитаційної процедури не здійснюється.

2. Під час проведення Національним агентством обчислення оплати послуг за проведення акредитаційної експертизи враховуються:

1) оплата праці керівника та членів експертної групи за попереднє вивчення акредитаційної справи та за оформлення звіту про результати акредитаційної експертизи в розмірі 60 % і 55 % відповідно, обчислена від розміру посадового окладу професора, визначеного за 22 тарифним розрядом Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2005 року № 790), збільшеного на граничні розміри доплат за вчене звання професора та науковий ступінь доктора наук;

2) оплата праці керівника та членів експертної групи за фактичну кількість відпрацьованих у закладі вищої освіти годин - з розрахунку 16 год та 12 год відповідно, за період роботи, проведений безпосередньо в закладі вищої освіти, з розрахунку ставки погодинної оплати праці професорів, які проводять заняття зі студентами вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації;

3) оплата послуг члена галузевої експертної ради, який готує експертний висновок ГЕР - у розмірі 30 % мінімальної заробітної плати;

4) оплата витрат, пов'язаних з відрядженням членів експертної групи до закладу вищої освіти у розмірах, визначених додатком 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2011 року № 98 «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінаंसуються) за рахунок бюджетних коштів», а також витрат на проїзд таких експертів до закладу вищої освіти та у зворотному напрямку - у розмірі, що підтверджується відповідними платіжними документами;

5) оплата послуг організаційного характеру, пов'язаних із проведенням Національним агентством, його секретаріатом акредитаційної процедури, зокрема навчання експертів, членів ГЕР, працівників секретаріату і членів Національного агентства, підвищення їх кваліфікації - у розмірі 200 % мінімальної заробітної плати;

6) оплата за оформлення сертифіката про акредитацію, умовну (відкладену) акредитацію освітньої програми та/або за переоформлення, видачу копії, дублікату сертифіката про акредитацію, умовну (відкладену) акредитацію освітньої програми - у розмірі 10 % мінімальної заробітної плати.

3. Кошти за проведення акредитаційної процедури зараховуються до спеціального фонду державного бюджету як власні надходження бюджетної установи з урахуванням вимог Бюджетного кодексу України на рахунок Національного агентства, відкритий у територіальному органі Казначейства, і спрямовуються на оплату Національним агентством витрат, потрібних для забезпечення проведення акредитації, зокрема оплату праці членів експертної групи, оплату витрат, пов'язаних із роботою експертної групи безпосередньо в закладі вищої освіти, виплати премій та інших форм матеріального заохочення членам Національного агентства, працівникам його секретаріату, оплату праці членів галузевих експертних рад, нарахування на заробітну плату, оплату витрат на їх відрядження для участі в засіданнях Національного агентства та ГЕР Національного агентства, навчання та професійний розвиток членів Національного агентства, ГЕР Національного агентства, працівників секретаріату Національного агентства, керівників та членів експертних груп, співпрацю

Національного агентства з національними та міжнародними інституціями у сфері вищої освіти, зокрема з тими, основним напрямом діяльності яких є забезпечення якості вищої освіти та акредитація, створення та експлуатація офіційного вебсайту, оплату комунальних послуг, енергоносіїв, витратних матеріалів, оргтехніки, канцелярських витрат, банківських послуг, послуг зв'язку, виконання поточного та капітального ремонту, придбання обладнання та здійснення інших витрат.

4. Національне агентство має право використовувати протягом поточного бюджетного періоду залишки бюджетних коштів, одержаних за оплату послуг з проведення акредитаційних процедур, що утворилися на початок року на рахунках спеціального фонду, для здійснення видатків бюджету, передбачених у кошторисах на поточний рік.

VII. Оскарження рішення Національного агентства

1. Рішення Національного агентства може бути оскаржене закладом вищої освіти у порядку, визначеному і оприлюдненому Національним агентством. За результатами розгляду скарги Національне агентство приймає обґрунтоване рішення про повне або часткове задоволення скарги чи про залишення поданої скарги без задоволення.

2. Рішення Національного агентства може бути оскаржене до суду у встановленому законодавством порядку.

**Генеральний директор
директорату вищої освіти
та освіти дорослих**

О. Шаров

КРИТЕРІЇ **оцінювання якості освітньої програми**

Обов'язковими умовами для акредитації є відповідність освітньої програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією освітньою програмою таким критеріям:

Критерій 1. Проектування та цілі освітньої програми

1. Освітня програма має чітко сформульовані цілі, які відповідають місії та стратегії закладу вищої освіти.

2. Цілі освітньої програми та програмні результати навчання визначаються з урахуванням позицій та потреб заінтересованих сторін.

3. Цілі освітньої програми та програмні результати навчання визначаються з урахуванням тенденцій розвитку спеціальності, ринку праці, галузевого та регіонального контексту, а також досвіду аналогічних вітчизняних та іноземних освітніх програм.

4. Освітня програма дає можливість досягти результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти (за наявності).

За відсутності затвердженого стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти програмні результати навчання мають відповідати вимогам Національної рамки кваліфікацій для відповідного кваліфікаційного рівня.

Критерій 2. Структура та зміст освітньої програми

1. Обсяг освітньої програми та окремих освітніх компонентів (у кредитах Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи) відповідає вимогам законодавства щодо навчального навантаження для відповідного рівня вищої освіти та відповідного стандарту вищої освіти (за наявності).

2. Зміст освітньої програми має чітку структуру; освітні компоненти, включені до освітньої програми, становлять логічну взаємопов'язану систему та в сукупності дають можливість досягти заявлених цілей та програмних результатів навчання.

3. Зміст освітньої програми відповідає предметній області визначеної для неї спеціальності (спеціальностям, якщо освітня програма є міждисциплінарною).

4. Структура освітньої програми передбачає можливість для формування індивідуальної освітньої траєкторії, зокрема через індивідуальний вибір здобувачами вищої освіти навчальних дисциплін в обсязі, передбаченому законодавством.

5. Освітня програма та навчальний план передбачають практичну підготовку здобувачів вищої освіти, яка дає можливість здобути компетентності, потрібні для подальшої професійної діяльності.

6. Освітня програма передбачає набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (softskills), що відповідають заявленим цілям.

7. Зміст освітньої програми враховує вимоги відповідного професійного стандарту (за наявності).

8. Обсяг освітньої програми та окремих освітніх компонентів (у кредитах Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи) відповідає фактичному навантаженню здобувачів, досягненню цілей та програмних результатів навчання.

9. Структура освітньої програми та навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти за дуальною формою у разі її здійснення узгоджені із завданнями та особливостями цієї форми здобуття освіти.

Критерій 3. Доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання

1. Правила прийому на навчання за освітньою програмою є чіткими та зрозумілими, не містять дискримінаційних положень та оприлюднені на офіційному вебсайті закладу вищої освіти.

2. Правила прийому на навчання за освітньою програмою враховують особливості самої освітньої програми.

3. Визначено чіткі та зрозумілі правила визнання результатів навчання, отриманих в інших закладах освіти, зокрема під час академічної мобільності, що відповідають Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (Лісабон, 1997 р.), є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

4. Визначено чіткі та зрозумілі правила визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, що є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

Критерій 4. Навчання і викладання за освітньою програмою

1. Форми та методи навчання і викладання сприяють досягненню заявлених у освітній програмі цілей та програмних результатів навчання, відповідають вимогам студентоцентрованого підходу та принципам академічної свободи.

2. Усім учасникам освітнього процесу своєчасно надається доступна і зрозуміла інформація щодо цілей, змісту та програмних результатів навчання, порядку та критеріїв оцінювання в межах окремих освітніх компонентів (у формі силабуса або в інший подібний спосіб).

3. Заклад вищої освіти забезпечує поєднання навчання і досліджень під час реалізації освітньої програми відповідно до рівня вищої освіти, спеціальності та цілей освітньої програми.

4. Педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники (далі - викладачі) оновлюють зміст освіти на основі наукових досягнень і сучасних практик у відповідній галузі.

5. Навчання, викладання та наукові дослідження пов'язані з інтернаціоналізацією діяльності закладу вищої освіти.

Критерій 5. Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність

1. Форми контрольних заходів та критерії оцінювання здобувачів вищої освіти є чіткими, зрозумілими, дають можливість встановити досягнення здобувачем вищої освіти результатів навчання для окремого освітнього компонента та/або освітньої програми в цілому, а також оприлюднюються заздалегідь.

2. Форми атестації здобувачів вищої освіти відповідають вимогам стандарту вищої освіти (за наявності).

3. Визначено чіткі та зрозумілі правила проведення контрольних заходів, що є доступними для всіх учасників освітнього процесу, які забезпечують об'єктивність екзаменаторів, зокрема охоплюють процедури запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, визначають порядок

оскарження результатів контрольних заходів і їх повторного проходження, та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

4. У закладі вищої освіти визначено чіткі та зрозумілі політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності, яких послідовно дотримуються всі учасники освітнього процесу під час реалізації освітньої програми. Заклад вищої освіти популяризує академічну доброчесність (насамперед через імплементацію цієї політики у внутрішню культуру якості) та використовує відповідні технологічні рішення як інструменти протидії порушенням академічної доброчесності.

Критерій 6. Людські ресурси

1. Академічна та/або професійна кваліфікація викладачів, задіяних до реалізації освітньої програми, забезпечує досягнення визначених відповідною програмою цілей та програмних результатів навчання.

2. Процедури конкурсного добору викладачів є прозорими і дають можливість забезпечити потрібний рівень їхнього професіоналізму для успішної реалізації освітньої програми.

3. Заклад вищої освіти залучає роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу.

4. Заклад вищої освіти залучає до аудиторних занять професіоналів-практиків, експертів галузі, представників роботодавців.

5. Заклад вищої освіти сприяє професійному розвитку викладачів через власні програми або у співпраці з іншими організаціями.

6. Заклад вищої освіти стимулює розвиток викладацької майстерності.

Критерій 7. Освітнє середовище та матеріальні ресурси

1. Фінансові та матеріально-технічні ресурси (бібліотека, інша інфраструктура, обладнання тощо), а також навчально-методичне забезпечення освітньої програми гарантують досягнення визначених освітньою програмою цілей та програмних результатів навчання.

2. Заклад вищої освіти забезпечує безоплатний доступ викладачів і здобувачів вищої освіти до відповідної інфраструктури та інформаційних ресурсів, потрібних для навчання, викладацької та/або наукової діяльності в межах освітньої програми.

3. Освітнє середовище є безпечним для життя і здоров'я здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою, та дає можливість задовольнити їхні потреби та інтереси.

4. Заклад вищої освіти забезпечує освітню, організаційну, інформаційну, консультативну та соціальну підтримку здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою.

5. Заклад вищої освіти створює достатні умови щодо реалізації права на освіту для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються за освітньою програмою.

6. Наявні чіткі і зрозумілі політика та процедури вирішення конфліктних ситуацій (зокрема пов'язаних із сексуальними домаганнями, дискримінацією та/або корупцією тощо), які є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

Критерій 8. Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми

1. Заклад вищої освіти послідовно дотримується визначених ним процедур розроблення, затвердження, моніторингу та періодичного перегляду освітньої програми.

2. Здобувачі вищої освіти безпосередньо та через органи студентського самоврядування залучені до процесу періодичного перегляду освітньої програми та інших процедур забезпечення

її якості як партнери. Позиція здобувачів вищої освіти береться до уваги під час перегляду освітньої програми.

3. Роботодавці безпосередньо та/або через свої об'єднання залучені до процесу періодичного перегляду освітньої програми та інших процедур забезпечення її якості як партнери.

4. Наявна практика збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар'єрного шляху випускників освітньої програми.

5. Система забезпечення якості закладу вищої освіти забезпечує вчасне реагування на виявлені недоліки в освітній програмі та/або освітній діяльності з реалізації освітньої програми.

6. Результати зовнішнього забезпечення якості вищої освіти (зокрема зауваження та пропозиції, сформульовані під час попередніх акредитацій) беруться до уваги під час перегляду освітньої програми.

7. В академічній спільноті закладу вищої освіти сформована культура якості, що сприяє постійному розвитку освітньої програми та освітньої діяльності за цією програмою.

Критерій 9. Прозорість та публічність

Цей критерій застосовується з урахуванням вимог та обмежень щодо оприлюднення інформації з обмеженим доступом, встановлених законодавством.

1. Визначені чіткі та зрозумілі правила і процедури, що регулюють права та обов'язки всіх учасників освітнього процесу, є доступними для них та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

2. Заклад вищої освіти не пізніше ніж за місяць до затвердження освітньої програми або змін до неї оприлюднює на своєму офіційному вебсайті відповідний проект із метою отримання зауважень та пропозицій заінтересованих сторін.

3. Заклад вищої освіти своєчасно оприлюднює на своєму офіційному вебсайті точну та достовірну інформацію про освітню програму (включаючи її цілі, очікувані результати навчання та компоненти) в обсязі, достатньому для інформування відповідних заінтересованих сторін та суспільства.

Критерій 10. Навчання через дослідження

Цей критерій застосовується під час акредитації освітніх програм третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

1. Зміст освітньо-наукової програми відповідає науковим інтересам аспірантів (ад'юнктів) і забезпечує їх повноцінну підготовку до дослідницької та викладацької діяльності в закладах вищої освіти за спеціальністю та/або галуззю.

2. Наукова діяльність аспірантів (ад'юнктів) відповідає напряму досліджень наукових керівників.

3. Заклад вищої освіти організаційно та матеріально забезпечує в межах освітньо-наукової програми можливості для проведення й апробації результатів наукових досліджень відповідно до тематики аспірантів (ад'юнктів) (проведення регулярних конференцій, семінарів, колоквіумів, доступ до використання лабораторій, обладнання тощо).

4. Заклад вищої освіти забезпечує можливості для залучення аспірантів (ад'юнктів) до міжнародної академічної спільноти за спеціальністю, зокрема через виступи на конференціях, публікації, участь у спільних дослідницьких проєктах тощо.

5. Наявна практика участі наукових керівників аспірантів у дослідницьких проєктах, результати яких регулярно публікуються та/або практично впроваджуються.

6. Заклад вищої освіти забезпечує дотримання академічної доброчесності у професійній діяльності наукових керівників та аспірантів (ад'юнктів), зокрема вживає заходів для унеможливлення наукового керівництва особами, які вчинили порушення академічної доброчесності.

Глосарій

Академічна доброчесність (academic integrity) – у широкому розумінні й відповідно до визначення Міжнародного Центру Академічної доброчесності (ICAI, 2013) це слідування академічною спільнотою принципам, що базуються на таких фундаментальних цінностях, як чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, мужність за будь-яких обставин та у будь-яких умовах. Відповідно до законодавства України, “Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень” (ст.42 ЗУ “Про освіту”).

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Академічна свобода, як і будь-яка свобода, не є абсолютною. Її обмеження допускаються з метою захисту прав інших людей, якщо ці обмеження є домірними тому суспільному злу, на відвернення якого вони спрямовані. Оскільки академічна свобода тісно пов'язана із свободою висловлювання, слід мати на увазі, що остання гарантує право висловлювати не лише погляди, що сприймаються схвально, але також ті, що розходяться із загальноновизнаними, або спроможні образити, шокувати чи непокоїти. Викладені вище міркування потребують додаткової зауваги щодо можливого обмеження академічної свободи у контексті етики наукових досліджень (якщо йдеться про дослідження над людьми і т. ін.).

Гарант освітньої програми – це науково-педагогічний або науковий працівник, який/яка працює за основним місцем роботи, несе відповідальність за якість освітньої програми, має науковий ступінь та/або вчене звання за відповідною чи спорідненою до освітньої програми спеціальністю, або належний досвід роботи в галузі. Призначення, права та обов'язки гаранта освітньої програми відносяться до автономії закладу вищої освіти. Цей працівник/працівниця може виступати гарантом лише однієї освітньої програми. Гарант освітньої програми може працювати на відповідній кафедрі або в будь-якому іншому університетському підрозділі. Дуальна освіта ґрунтується на таких формах організації освітнього процесу, що поєднують, одного боку, навчання на території та за правилами ЗВО, а з іншого – безпосередньо на робочому місці: на виробництві, в установі, організації, або “в полі”. Передбачає активну участь працевлаштування, насамперед у наданні можливостей здобувачам вищої освіти опановувати практичні навички, залученні викладачів-практиків, розвитку матеріально-технічної бази ЗВО, розробці нових методичних підходів.

Дуальна освіта має на меті розвивати у здобувачів вищої освіти практичне розуміння особливостей своєї професії, адаптувати освітній процес у ЗВО до вимог ринку праці. Наявність елементів дуальної освіти не є обов'язковою при акредитації освітніх програм. Однак наявність таких елементів надає освітній програмі суттєві переваги. Більше про дуальну освіту в Україні: <https://mon.gov.ua/ua/news/vid-25-do-50-navchannyanarobochomu-misci-robotodavec-ocinyuye-uchnya-ta-bere-uchast-u-vidborinanavchannya-uryad-zatverdiv-koncepciyu-dualnoyi-osviti>

Компенсаційні курси пропонуються здобувачам вищої освіти у випадку, коли вони змінюють траєкторію власного навчання або коли їхній стартова підготовка для навчання у певному закладі вищої освіти є недостатньою. Наприклад, при переході з одного ЗВО до іншого, при застосуванні перехресного вступу на магістерську програму, при визнанні недостатнім рівня української або іноземної (англійської) мови, ЗВО має на меті “вирівняти” рівень попередньої підготовленості студента з його групою (або й цілої академічної групи) для продовження здобуття освіти.

Лідерство у закладах вищої освіти є командним поняттям. Воно означає ініціативність, відповідальність, взаємну вимогливість, здатність самостійно приймати необхідні рішення на всіх рівнях управління ЗВО. Тобто кожен член університетської громади (науково-педагогічний/науковий працівник, здобувач вищої освіти, співробітник) в університеті є лідером, відповідальним за свій ЗВО в межах власної компетенції, а також згідно з місією та стратегією розвитку закладу. Особисті лідерські риси випускників закладів вищої освіти вітаються в будь-яких сферах суспільного життя. Тому лідерство також розглядається у контексті політики soft skills.

Наукова доброчесність (research integrity) – здійснення наукових досліджень у спосіб, який дозволяє іншим мати довіру до методів, що використовувалися, та до результатів, що одержані, а також додержання професійних стандартів. Недостатня академічна якість (poor academic quality, poor academic practice) – це академічний проступок, який характеризується наявністю помилок у цитуванні при загалом присутніх спробах автора робити посилання. Недостатня академічна якість належить до поганих практик цитування (наприклад, копіювання незначного за обсягом тексту, що запозичений із джерела без належного цитування у тексті при наявності джерела у бібліографії, або включення незначного за обсягом тексту із посиланням, але без використання лапок), яких необхідно уникати.

Недбайливе цитування (sloppy authorship, sloppy science) – недбайливе звернення до джерельної бази, що означає наявність спроби автора зробити посилання, проте зробленої недосконало, неохайно, недбайливо.

Професійний розвиток (підвищення кваліфікації) викладачів ЗВО спрямований на здобуття ними т.зв. teaching skills, тобто викладацьких навичок, включно з різноманітними освітніми технологіями, здобуттям нового досвіду. Це завдання входить до системи внутрішнього забезпечення якості. ЗВО повинен дбати про професійний розвиток свого професорсько-викладацького складу, формуючи відповідні програми. Така діяльність не потребує ліцензування, ЗВО має можливість організувати підвищення кваліфікації самостійно або у співпраці з іншими закладами вищої освіти чи спеціалізованими організаціями та установами. Більше про професійний розвиток викладачів: <https://naqa.gov.ua/2019/07/рекомендації-національного-агентств/>

Псевдоавторство (ghostwriting) – практика підміни авторства, написання роботи чи її частини на замовлення. Дослівний переклад “ghost writer” – примараписар, тобто особа, яка наймається для написання наукової роботи, промови, літературного, публіцистичного та іншого тексту, та передає офіційне авторство іншій особі. Одним із видів псевдоавторства є “додавання” співавторів до текстів, яких вони не писали.

Силабус – це документ, в якому роз’яснюється взаємна відповідальність викладача і студента. В ньому представляються процедури (у т.ч. стосовно deadlines і принципів оцінювання), політики (включно з політикою академічної доброчесності) і зміст курсу, а також календар його виконання. В силабусі мають бути озвучені вимірювані цілі, які викладач ставить перед своєю дисципліною. Студент має зрозуміти, чого він/вона зможе навчитися, чим саме може бути корисним цей курс.

Силабус окреслює концептуальний перехід від “здобування знань” і “одержання практичних навичок” до компетентностей, що їх може засвоїти студент, вивчаючи цей курс. Силабус включає в себе анотацію курсу, мету (компетентності), перелік тем, матеріали для читання, правила стосовно зарахування пропущених занять. На відміну від робочого тематичного плану і навчально-методичного комплексу дисципліни, силабус створюється для студента. Більше про силабус: <https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/08/Силабус-проти-РТП.pdf>

Спеціалізація виступає синонімом для визначення “освітня програма” в тому розумінні, яке надається останній Законом України “Про вищу освіту” 2014 р. Будь-яка спеціалізація є освітньою програмою, але не будь-яка освітня програма може виступати спеціалізацією (зокрема

через можливу маркетингову мотивацію її відкриття). Іноді мають місце непорозуміння із застосуванням терміну “спеціалізація”. Зараз він також означає формальний запис в диплом про вищу освіту – як уточнення до ширшої спеціальності. Якщо ЗВО намагається представити певний цілісний блок вибіркових дисциплін як спеціалізацію – такий крок буде помилковим. У цьому випадку потрібно вести мову про *minor*.

Студентоцентризований підхід (*student-centered approach*) розглядає здобувача вищої освіти як суб'єкта з власними унікальними інтересами, потребами і досвідом, спроможного бути самостійним і відповідальним учасником освітнього процесу. Протилежністю цього підходу є парадигма студента як об'єкта навчання, не спроможного на повноцінну агентність, а відтак такого, що потребує виховання і догляду. У цій парадигмі заклад вищої освіти патерналістично вирішує, що і як мають вчити студенти. Студентоцентризований підхід передбачає взаємоповагу між студентом і викладачем, реальну вибірковість дисциплін, участь студентів у системі внутрішнього забезпечення якості ЗВО та процесах акредитації освітніх програм, наявність процедур реагування на студентські скарги та ін. Посилюється роль викладача як фасилітатора. Він не лише читає лекції, а й організовує інтерактивне спілкування, сприяє особистісному розвитку студентів, формує атмосферу взаєморозуміння і довіри.

Сфабриковані посилання (*fabricated references*) – підrobка посилання, спроба зробити його схожим на якісну цитату, коли воно таким не є, або приховати справжнє джерело, з якого скопійований матеріал. Самі по собі сфабриковані посилання не вважаються плагіатом, а радше проступком, який може супроводжувати плагіат.

Удаваний (фейковий, фіктивний) освітній процес є введенням в оману стейкхолдерів (зацікавлених сторін) і шахрайством. Його зміст полягає у створенні видимості освітнього процесу з метою прикриття його фактичної відсутності. Це явище має місце, наприклад, у тому разі, коли здійснення освітнього процесу (проведення занять, контрольних заходів та ін.) документується, однак насправді він не здійснюється: студенти та викладачі переважно не присутні на цих заняттях, письмові завдання не виконуються, виставлення оцінок відбувається без реального оцінювання здобувачів вищої освіти тощо.

Голістичний підхід (*holistic approach*) – цілісний підхід до розгляду певних питань. Так, у процесі акредитації освітніх програм важливо враховувати повну картину організації освітнього процесу. Окремі недоліки, прорахунки, брак ресурсів іноді можуть збалансовуватися правильно вибраною стратегією і пов'язаними з нею перспективами розвитку. З іншого боку, очевидно сильні сторони освітньої програми, що впливають тільки з виконання деяких критеріїв оцінювання якості освітніх програм, не можуть бути виправданням для ігнорування інших критеріїв.

Fitness for purpose – принцип адекватності, домірності, відповідності засобів, що застосовуються для досягнення певної визначеної мети, у т.ч. відповідності методів навчання і викладання – заявленим в освітній програмі цілям. Заклад вищої освіти завжди повинен мати раціональне пояснення своїм діям чи сформованим політикам (*policies*).

Liberal arts education (**вільне творче навчання**) – концепція, розрахована на самостійне формування здобувачем вищої освіти траєкторії власного навчання. Вона значною мірою спирається на курси вільного вибору. Цей підхід спрямований на персональне зростання здобувачів вищої освіти, включно з їхніми інтелектуальними спроможностями, здатністю приймати рішення, мати широкий світогляд тощо, а також на підвищення якості освітнього процесу ЗВО. Пов'язаний із західною традицією навчання “вільним мистецтвам”, зокрема представленою в системі американських *liberal arts colleges*, що відносяться до закладів вищої освіти. Цей підхід принципово відрізняється від професійної підготовки й залучення здобувачів вищої освіти до наукових досліджень.

Minor – це мінімальний набір курсів, що дозволяє здобувачеві вищої освіти одержати загальну уяву з іншої галузі або спеціальності. Певний *minor* пропонується в рамках широкого

переліку вибірових дисциплін, згідно з відповідною політикою ЗВО. Наприклад, здобувач вищої освіти з будь-якої природничої спеціальності може обрати собі мініорз політології, права або перекладу – чи навпаки.

Soft skills (т.зв. “м’які навички”, “соціальні навички” чи “навички успішності”) дозволяють випускникам ЗВО бути успішними на своєму робочому місці. До *soft skills* зараховують навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність, працювати в критичних умовах, вміння полагоджувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості *deadline* (вчасного виконання поставлених завдань), здатність логічно і критично мислити, самостійно приймати рішення, креативність і т.ін. Іноді до соціальних навичок також зараховують знання іноземних мов, в першу чергу англійської мови. ЗВО повинен мати власну політику стосовно розвитку *soft skills* у своїх здобувачів вищої освіти та викладачів. Ця політика також зумовлює співпрацю з працедавцями та випускниками, впливає на репутаційний капітал ЗВО. Іноді вживається синонімічний термін *transferable skills* (навички, що їх можна переносити). Мова йде про навички, що вважаються цінними на будь-якому робочому місці, незалежно від професійної сфери.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для експертів Національного агентства

щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми

І. Загальна частина

Національне агентство у своїй діяльності спирається на принципи довіри і взаємної вимогливості, маючи на меті поширювати їх в українському академічному середовищі. Ці принципи мають закласти основу репутаційного капіталу українських закладів вищої освіти, поруч з новою культурою якості та доброчесності. У процесі акредитації Національне агентство виконує насамперед не караючу, а сервісну функцію, допомагаючи ЗВО в їхньому прагненні до досконалості (excellence). А для цього потрібно налагодити постійний діалог і плідну співпрацю.

Призначення Методичних рекомендацій

Ці Методичні рекомендації розроблені Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство) для допомоги у практичному застосуванні Критеріїв оцінювання якості освітньої програми, що є додатком до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 08.08.2019 р. за № 880/33851 (далі – Критерії).

Гнучкість Критеріїв: автономія ЗВО, урахування контексту та роль стейкхолдерів

Національне агентство під час розроблення Критеріїв виходило з того, що вони мають бути придатними до гнучкого застосування. Критерії виглядають радше як набір загальних тверджень про ОП і практику її реалізації, аніж формальних і чітко визначених правил щодо змісту освіти та освітнього процесу.

Цей підхід є невинновим і продиктований трьома принципами.

1. Принцип поваги до автономії ЗВО

Процедура акредитації має шанувати і підтримувати автономію закладів вищої освіти, насамперед академічну. Національне агентство не вважає, що воно або його експерти можуть диктувати ЗВО, як ті мають організувати свої внутрішні академічні процеси, або ж який зміст повинні мати ОП, у найдрібніших деталях. Більшість Критеріїв, особливо ті, що стосуються змісту програм або організації освітнього процесу, можуть бути дотримані у безліч різних способів.

Водночас, повага до автономії ЗВО вимагає від останніх відповідальності за власні рішення. Це означає, що рішення, прийняті у межах автономії, повинні мати раціональне пояснення з посиланням на позиції стейкхолдерів, контекст або інші чинники, що були враховані ЗВО під час їх прийняття, зокрема в межах власної внутрішньої системи забезпечення якості.

Іншими словами, ЗВО має пояснити, чому він робить так, а не інакше. Ці обґрунтування складають основу відомостей про самооцінювання ОП.

2. Принцип урахування контексту

Критерії розроблені так, аби дозволити їх застосування у різних контекстах. Ця властивість віддає належне тому, що сам концепт «якості освіти» є глибоко контекстуальним.

3. Принцип урахування позицій стейкхолдерів

Критерії можуть бути наповнені конкретним змістом лише у контексті позицій стейкхолдерів. Саме участь стейкхолдерів дозволяє ЗВО виявити контекст, в якому він функціонує, та визначити вимоги, дотримання яких для певної конкретної ОП становитиме «якість освіти».

Другий і третій принципи, як можна побачити, тісно пов'язані із першим. Насправді вони встановлюють певні обмеження щодо вимоги поваги до автономії ЗВО. Однак ці обмеження мають не суттєвий, а радше процедурний характер: вони не вимагають від ЗВО прийняти певне конкретне рішення, але визначають, як мають здійснюватися процедури, через які ці рішення розробляються і приймаються.

Певні винятки із цього підходу становлять критерії, пов'язані з виконанням стандартів вищої освіти.

Методологія оцінювання: голістичний підхід, розсудовість, орієнтованість на вдосконалення, консенсуальність та доказовість

Критерії сформульовані як твердження (опис ситуації), що втілюють певний ідеал, що виступає як мірило якості. Застосування Критеріїв передбачає встановлення того, до якої міри певна ОП і практика її реалізації відповідає цій ідеальній ситуації.

Положення про акредитацію (п. 7 розділу I) передбачає оцінювання ОП за шкалою із чотирьох можливих «рівнів відповідності»: А – В – Е – F, до кожного з яких у Положенні поданий абстрактний опис (дескриптор). Дескриптор до кожного з рівнів передбачає загальне твердження про відповідність певному Критерієві (I), а також твердження про недоліки у контексті цього Критерію (II), як це показано у таблиці.

Рівень	Твердження про відповідність	Твердження про недоліки у
відповідності	критерію (I)	контексті критерію (II)
A	повна відп "C:\Program Files (x86)\Microsoft\Skype for Desktop" овідність або інноваційний/взірцевий характер	недоліки відсутні
B	загалом відповідність	недоліки, що не є суттєвими
E	загалом (часткова) невідповідність	недоліки, що можуть бути усунуті в однорічний строк
F	невідповідність	недоліки, що не можуть бути усунуті в однорічний строк або недоліки, що мають фундаментальний характер

Ці дві частини дескриптора діалектично пов'язані між собою: кожна з них може бути означена через іншу. Якщо взяти для прикладу рівень B, то одночасно (1) загалом відповідність означатиме наявність недоліків, що не є суттєвими, у контексті певного критерію, і (2) якщо за певним критерієм наявні недоліки, що не є суттєвими, то має місце загалом відповідність.

За структурою кожен Критерій є сукупністю підкритеріїв, що стосуються різних аспектів тієї чи іншої теми оцінювання. Саме підкритерії є нормативними твердженнями, на відповідність яким оцінюється ОП. Разом з тим, експерти мають визначити певний рівень відповідності щодо певного Критерію в цілому, а не щодо окремих підкритеріїв.

Це зумовлює необхідність голістичного підходу в оцінюванні. Голістичний підхід означає, що судження про рівень відповідності певному Критерію експерти виносять, беручи до уваги всю цілісність встановлених релевантних фактів та їх контексту. У той час, як у межах Критерію певні підкритерії можуть бути більш вагомими, ніж інші, жоден з них окремо не може мати вирішального впливу.

Логічним продовженням вимоги голістичного підходу є розсудовість у застосуванні Критеріїв. Опис кожного з рівнів відповідності неможливо подати із «арифметичною» точністю. Саме експерти мають визначити, чи у певному конкретному випадку виявлені недоліки в їх цілісності «не є суттєвими» або ж «є фундаментальними», чи можна виправити їх у межах одного року тощо.

Надаючи свою оцінку, експерти мають урахувати низку чинників, зокрема: (1) принципи поваги до автономії ЗВО, урахування контексту та позицій стейкхолдерів (див. вище); (2) відносний вплив різних виявлених недоліків на відповідний аспект якості ОП; (3) підхід, орієнтований на вдосконалення.

Підхід, орієнтований на вдосконалення (enhancement- або improvement- based approach), втілюється в тому, що метою акредитації є не лише збирання достовірної інформації про якість ОП та її реалізації, але також надання ЗВО порад із її покращення. Із цієї точки зору виявлені під час акредитації недоліки (слабкі сторони) є приводом для реакції з боку ЗВО; кінцевою метою акредитації є не покарання за недоліки, а відсутність недоліків.

Отож, визначаючи, чи певні недоліки обґрунтовують певний рівень відповідності, експерти мають зважити, чи ЗВО свідомий цієї проблеми, чи має він реалістичний план її вирішення, чи він дотримується та спроможний надалі дотримуватися цього плану. Це віддає належне тому, що забезпечення якості, зрозуміле як вчасне усунення недоліків, є насамперед відповідальністю самого ЗВО.

Наведений підхід буде особливо помічним під час оцінювання ОП, попередня акредитація якої завершилася умовною (відкладеною) акредитацією – тобто коли відповідність певним критеріям була оцінена на рівні Е. Якщо під час наступної акредитації ЗВО демонструє, що він почав вживати заходів задля виправлення виявлених раніше недоліків, але ці заходи потребують більш тривалого часу для повноцінної реалізації, і якщо експертна група лишається переконаною в адекватності запланованої ЗВО траєкторії удосконалення, то під час нової акредитації ці недоліки можуть вважатися такими, що не є суттєвими (це відповідає рівню відповідності В). І навпаки, якщо ЗВО не вжив і не запланував жодних реалістичних заходів задля усунення цих недоліків, то можна констатувати, що ЗВО не спроможний впоратися з їх вирішенням протягом одного року, що відповідає рівню F.

Такі ж міркування є справедливими для випадків, коли певні недоліки були виявлені під час акредитації інших ОП, але вони мають інституційний характер, тобто стосуються процесів, які є спільними або подібними для усіх ОП. Стан справ з усунення виявлених недоліків інституційного характеру з'ясовується при наступних акредитаційних експертизах інших ОП.

Оцінка певних недоліків як фундаментальних означає, що вони в сукупності є свідченням системної проблеми у змісті ОП, організації навчання, викладання та/або забезпечення якості, а ЗВО не спроможний забезпечити здобувачам здобуття якісної освіти. Наприклад, якщо у ЗВО відсутнє обладнання чи програмне забезпечення, критично важливе для досягнення певних РН, або ж в ОП взагалі не враховано вимоги стандарту вищої освіти, то має місце фундаментальний недолік у контексті відповідних Критеріїв.

Очікується, що експерти, які беруть участь в експертизі, прийматимуть рішення через обговорення, консенсусом. Хоч Положення про акредитацію і передбачає можливість підписання звіту із окремою думкою, така практика має бути винятком, а не правилом. Керівник експертної групи несе відповідальність за координацію процесу прийняття рішень усередині групи, а також створення атмосфери, сприятливої до відвертої дискусії та пошуку спільних рішень.

Судження експертів щодо відповідності Критеріям мають бути розумними та аргументованими, а також базуватися на конкретних доказах, що були отримані в ході акредитаційної експертизи. Такими доказами можуть бути документи, надані до початку та під час виїзду, безпосередні свідчення осіб, з якими проводилися зустрічі під час виїзду, а також інформація, здобута з відкритих джерел (наприклад, веб-сайту ЗВО).

Певна оцінка має бути обґрунтована у звіті за результатами акредитаційної експертизи з посиланням на дескриптор, викладений у Положенні про акредитацію. Умотивованість звітів є запорукою публічної довіри до процедури акредитації та її результатів. Однак якщо Національне агентство вважає, що експертна група дійшла явно необґрунтованих висновків, то це є підставою для призначення повторної експертизи (пп. 3 абз. 1 п. 5 розділу III Положення про акредитацію), та, як правило, тягтиме за собою розгляд питання про компетентність та/або доброчесність експертів.

Часовий вимір акредитації

Під час акредитації неодмінно оцінюються певні аспекти ОП та її реалізації, що є протяжними у часі. Наприклад, сама ОП може (і має) переглядатися та змінюватися; достатність ресурсів має визначатися, виходячи також з можливості їх використання у майбутньому і т. ін.

За загальним правилом, відповідність Критеріям визначається станом на момент проведення акредитаційної експертизи. Разом з тим, події, що передували акредитації, та реалістична оцінка перспектив є важливим контекстом, який дозволяє встановити, чи спроможний ЗВО забезпечити тяглість/сталість (sustainability) у реалізації ОП.

Таким чином, під час аналізу відповідності певним критеріям експертна група має врахувати динаміку змін та розвитку ОП в період до проведення акредитації і на основі цієї динаміки, з урахуванням інших відомостей, здобутих під час експертизи, зробити висновок щодо спроможності ЗВО забезпечити дотримання певного критерію у майбутньому. Часовий горизонт, що включається до розгляду, становитиме час від попередньої акредитації до планованого часу наступної акредитації (за умови позитивного висновку поточної). Якщо акредитація певної ОП здійснюється вперше, то в аналіз входить час від започаткування ОП.

III. Застосування Критеріїв

Критерій 1 – проектування та цілі ОП

Критерій 1 присвячений визначенню цілей ОП. Згідно з принципом автономії, формулювання цілей ОП є відповідальністю ЗВО. Критерій 1 включає низку нормативних стандартів щодо того, які саме чинники мають бути враховані ЗВО.

Формулювання цілей ОП є важливим з огляду на принцип *fitness for purpose* (домірність/відповідність цілям), відображений в інших критеріях. Наприклад, ЗВО повинен мати форми навчання та викладання, відповідні заявленим цілям ОП, та ресурси, достатні для їх досягнення. Такі вимоги є критеріями «другого порядку», тобто їх валідність для оцінювання якості залежить від визначення цілей програми. Навіть якщо ресурси є достатніми для досягнення цілей програми, однак самі цілі сформульовані без урахування позицій стейкхолдерів, така програма не може бути «якісною».

Підкритерій 1.1 вимагає (1) чіткості цілей ОП, та (2) їхнього взаємозв'язку з місією та стратегією ЗВО.

Чіткість означає, що ОП має цілі, що дозволяють відрізнити її від аналогічних програм та визначити, у чому полягає її «фокус». Баланс типовості/унікальності у формулюванні цілей програми може залежати від її предметної сфери. Цілі програми, що готує фахівців до професійної діяльності у сфері «регульованих професій», будуть більш уніфікованими у порівнянні із соціальними та гуманітарними науками, де очікується більша різноманітність.

Цілі програми також мають узгоджуватися з місією та стратегією ЗВО.

Місія ЗВО описує загальне бачення свого призначення та місця у суспільстві. Вища освіта загалом має різні цілі¹, однак їхнє втілення в інституційній практиці конкретного закладу можуть різнитися. Для прикладу, одні заклади визначають свій пріоритет як зв'язок навчання і досліджень у певній вузькій галузі науки, інші – бачать своєю місією підготовку майбутніх кадрів для промисловості, треті – спрямовані на навчання за моделлю *liberal arts* тощо. Місія кожного ЗВО віддзеркалює його унікальність.

Стратегія ЗВО відображає місію у конкретних умовах, в яких функціонує заклад.

Заклад має пояснити, як певна конкретна програма спричиняється до втілення закладом його унікальної місії та стратегії. Хоч цей зв'язок іноді виглядатиме досить загальним, заклад має продемонструвати, що під час прийняття рішення про відкриття програми (або під час її перегляду) це питання сприймалося серйозно.

Національне агентство вважає, що хоч досить часто за рішеннями про відкриття ОП стоїть насамперед економічна логіка, вища освіта є чимось більше за свою зовнішню форму «надання освітніх послуг» і «ведення господарської діяльності». Вона не обмежується відносинами між студентом та закладом, а має суспільне призначення і цінність. Рішення про відкриття чи подальше існування програм не може бути продиктоване винятково економічною доцільністю; її цілі мають відповідати також суспільній місії закладу.

Відсутність у ЗВО зафіксованої місії та стратегії є недоліком стосовно відповідності Критерію 1.

Підкритерій 1.2 свідчить про залучення стейкхолдерів до формулювання цілей та програмних результатів навчання. Цей підкритерій вимагає від ЗВО продемонструвати, що позиції і потреби стейкхолдерів враховані. Якщо вони різняться між собою, компромісне рішення має бути узгоджене під час створення / перегляду ОП.

Коло стейкхолдерів буде різнитися в залежності від специфіки конкретної програми. Загалом, важливо з'ясувати позицію (потенційних) роботодавців або відповідної професійної спільноти. Якщо програма має чітко виражений місцевий фокус, то стейкхолдерами будуть також відповідні органи місцевого самоврядування/місцеві органи влади. Студенти і випускники програми також завжди є стейкхолдерами.

Виявлення та врахування позицій і потреб стейкхолдерів має бути задокументованим – це можуть бути протоколи спільних зустрічей, результати опитувань або аналізу відкритих джерел і т. ін. Під час виїзду до ЗВО експертна група матиме змогу пересвідчитися, що залучення стейкхолдерів мало справжній, а не формальний характер.

Підкритерій 1.3 стосується контексту, у якому існує ОП. У межах цього критерію ЗВО має продемонструвати, що він ураховує (1) тенденції розвитку спеціальності і галузевий контекст, (2) тенденції розвитку ринку праці, (3) регіональний контекст та (4) досвід аналогічних вітчизняних та іноземних ОП.

Тенденції розвитку спеціальності і галузевий контекст для цілей цього підкритерію означають сучасний стан наукового розвитку відповідної спеціальності/галузі знань. ЗВО має

¹ Див. пункт 5 додатку до рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 16 травня 2007 р. CM/Rec(2007)6 про публічну відповідальність за вищу освіту та науку

продемонструвати, що автори ОП під час її розроблення/відповідальні за перегляд ОП були свідомі цих тенденцій і урахували їх у формулюванні цілей та програмних РН.

Тенденції розвитку ринку праці означають, що ОП має такі цілі, що дозволять випускникові програми бути конкурентоспроможним на ринку праці. Ця вимога є особливо актуальною у тих сферах професійної діяльності, де ринок праці розвивається особливо стрімко – для прикладу, ІТ. У будь-якому разі, цілі та програмні результати навчання повинні переглядатися (в міру потреби), щоб забезпечити актуальні компетентності випускника.

Основним джерелом інформації про ринок праці для ЗВО є роботодавці та випускники програми. Випускники, особливо останніх років, виступають особливо корисним джерелом інформації: все ще зберігаючи зв'язок із закладом, вони можуть об'єктивно оцінити, наскільки ОП відповідає вимогам ринку праці.

Оцінювання цього підкритерію має відбуватися на основі інформації, наведеної у відомостях про самооцінювання та здобутої під час виїзної експертизи. Експертна група може оцінювати відповідність, виходячи також з власного знання релевантного контексту, враховуючи при цьому принцип автономії ЗВО.

Підкритерій 1.4 вимагає відповідності ОП стандартів вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти (за його наявності).

Відповідно до пункту 3 частини третьої статті 10 Закону України «Про вищу освіту», нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти у стандартах вищої освіти формулюється у термінах результатів навчання. Для виконання цього підкритерію ОП має забезпечувати досягнення всіх результатів навчання, визначених у відповідному стандарті.

Програмні результати навчання не вичерпуються тими РН, що їх визначає стандарт. Визначення решти програмних РН є відповідальністю ЗВО з урахуванням вимог, що визначені у підкритеріях 1.1–1.3.

Якщо за певною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарт вищої освіти відсутній, оцінюється, наскільки визначені закладом програмні РН відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій для відповідного кваліфікаційного рівня.

Критерій 2 – структура та зміст ОП

Критерій 2 містить вимоги безпосередньо до структури та змісту ОП. Під змістом ОП у даному випадку розуміється перелік освітніх компонентів, включених до ОП, а під структурою – їх послідовність та зв'язки між собою.

Підкритерій 2.1 стосується загального обсягу ОП (у кредитах ЄКТС). Вимоги щодо обсягу програми визначені статтею 5 Закону України «Про вищу освіту», а також можуть конкретизуватися у стандартах вищої освіти.

Підкритерій 2.2 вимагає, щоб (1) зміст ОП мав чітку структуру, (2) освітні компоненти, включені до ОП, склали логічну взаємопов'язану систему та (3) освітні компоненти дозволяли досягти цілей та програмних РН.

Чітка структура означає, що ОП є структурованою у контексті загального часу навчання (за семестрами/роками навчання), а також змістовно (якщо ЗВО має систему поділу освітніх компонентів на змістовні блоки, це відбито в ОП).

Взаємопов'язаність освітніх компонентів означає, що вони підпорядковані певній логіці навчання і викладання. Насамперед це стосується тих освітніх компонентів, що є передумовами для вивчення інших.

Обов'язкові освітні компоненти, включені до ОП, мають у сукупності призводити до досягнення програмних результатів навчання. ЗВО повинен продемонструвати, зазвичай через відповідну матрицю (додаток до відомостей про самооцінювання), що кожен програмний

результат навчання реалістично охоплений змістом програми. Оцінювання того, наскільки певний освітній компонент дійсно спричиняється до досягнення того чи іншого програмного РН, є завданням експертної групи.

Особливу увагу варто приділити досягненню програмних результатів навчання, які корелюють із загальними компетентностями (передбаченими стандартами вищої освіти) та забезпечуються вивченням дисциплін гуманітарного циклу (зокрема йдеться про українську мову, англійську мову, філософію, історію України тощо).

Якщо певні програмні РН забезпечуються суто за рахунок дисциплін вільного вибору студента, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 2, адже тоді ЗВО ставить досягнення цих РН у залежність від реалізації студентом свого права на вибір тих чи інших дисциплін. (Детальніше щодо цього див. коментар до підкритерію 2.4.)

Варто зауважити, що обов'язковим є досягнення програмних РН. Засоби досягнення цих РН – конкретні освітні компоненти та їх поєднання – визначаються ЗВО самостійно.

Підкритерій 2.3 стосується відповідності змісту ОП визначеній для неї предметній сфері.

Оцінюючи відповідність у контексті цього підкритерію, експертна група може виходити з визначення предметної сфери навчання, що надане у відповідному стандарті вищої освіти (за його наявності), а також із загального розуміння відповідної академічної та/або професійної спільноти.

Значна кількість освітніх компонентів, які за своїм змістом не мають або мають сумнівний зв'язок з визначеною спеціальністю, потребує належного пояснення з боку ЗВО, і за відсутності такого пояснення становитиме недолік у контексті відповідності Критерію 2.

Підкритерій 2.3 слід застосовувати з двома заувагами.

По-перше, відповідність освітніх компонентів спеціальності стосується лише нормативних освітніх компонентів. (Стосовно вибіркового дисциплін див. коментар до підкритерію 2.4.) Тобто всі програмні РН мають забезпечуватися лише ОК, що включені до нормативної складової ОП.

По-друге, вимога підкритерію 2.3 не перешкоджає ЗВО вміщувати до ОП будь-яких спеціальностей дисципліни з вивчення української та іноземних мов, а також т. зв. дисципліни «гуманітарного» спрямування. Разом з тим, ЗВО має обґрунтувати це рішення у контексті цілей ОП і програмних РН або дотримання вимог стандарту вищої освіти.

Обов'язковість низки дисциплін (як-от «Охорона праці», «Безпека життєдіяльності», «Фізичне виховання») раніше була закріплена на рівні окремих нормативно-правових актів. Разом з тим, із набуттям чинності Законом України «Про вищу освіту» 6 вересня 2014 р. ці нормативно-правові акти більше не є обов'язковими для ЗВО, а формулювання змісту ОП є виключною сферою академічної автономії. Якщо ЗВО приймає рішення включати ці дисципліни до ОП, він має надати цьому раціональне пояснення, зокрема у контексті позицій стейкхолдерів, у т. ч. самих здобувачів вищої освіти. Посилання на загальнообов'язковість цих дисциплін не може вважатися таким поясненням.

Підкритерій 2.4 стосується можливості формування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти.

Основним інструментом формування такої траєкторії є вибіркові дисципліни. За Законом України «Про вищу освіту», здобувач має право обирати дисципліни обсягом не менше 25% кредитів ЄКТС від загального обсягу ОП (пункт 15 частини першої статті 62). До числа вибіркового освітніх компонентів можуть включатися також і практики.

Дисципліни можуть вважатися вибіровими лише якщо вони є такими з точки зору здобувача вищої освіти. Дисципліни «за вибором закладу» не можуть вважатися вибіровими, оскільки з точки зору здобувача вищої освіти вони є обов'язковими.

В основі системи вибіркового дисциплін має лежати *індивідуальний* вибір кожного здобувача вищої освіти. Це не заперечує права ЗВО запроваджувати обґрунтовані обмеження щодо мінімальної та максимальної кількості здобувачів, які можуть обрати певну дисципліну.

В окремих випадках вибір дисциплін може відбуватися в межах існуючої академічної групи – якщо на це існують ті чи інші причини організаційного або навчального характеру. Однак, ЗВО зобов'язаний вжити усіх розумних заходів для того, щоб гарантувати право здобувачів вищої освіти на індивідуальне обрання дисциплін; зокрема, він у межах своєї автономії може утворювати нові групи для різних дисциплін або обирати інші організаційні форми для забезпечення цього права (наприклад, запроваджувати спеціальний день, коли викладаються лише вибіркові дисципліни).

Аналізуючи систему вибіркового дисциплін, експертна група має оцінити

(1) кількість та різноманітність дисциплін, запропонованих для вибору здобувачам вищої освіти, а також (2) визначені у ЗВО процедури для їх вибору. Ідеальною ситуацією повної відповідності у межах підкритерію є така, коли здобувач вищої освіти може обрати будь-яку дисципліну, що запропонована на вибір викладачами/кафедрою/факультетом у ЗВО, незалежно від спеціальності чи підрозділу, який забезпечує її викладання (з можливими обмеженнями щодо необхідності вивчення дисциплін-передумов та розумними обмеженнями організаційного характеру), а ЗВО пропонує зручні та зрозумілі процедури вибору.

Можливість вибору дисциплін з інших ОП (зокрема і тих, спеціальності яких напряду не пов'язані із спеціальністю здобувача освіти) є важливою як з точки зору особистісного розвитку здобувача освіти, так і з метою запровадження міждисциплінарності в освітній процес.

Слід зауважити, що Законом України «Про вищу освіту» передбачено, що здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, які пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу (пункт 15 частини першої статті 62). Таким чином, для вибору усіх інших дисциплін (наприклад, з іншої ОП чи тих, що викладаються іншим підрозділом, але на тому ж рівні вищої освіти) отримання окремих погоджень не вимагається (окрім випадків, коли вивчення дисципліни передбачає опанування дисциплін-передумов).

ЗВО у межах своєї автономії можуть запроваджувати програми тіпог або сертифікатні програми, які можуть реалізовуватися за рахунок вибіркової складової індивідуальних навчальних планів здобувачів вищої освіти. У цьому разі ЗВО може надавати пріоритетне право запису на певні дисципліни тим здобувачам, які записалися на весь тіпог або сертифікатну програму. Однак, за наявності вільних місць для запису на певну дисципліну (якщо вона пропонується до запису) ЗВО не може відмовити будь-якому іншому здобувачеві у записі на неї.

Водночас, запис на тіпог або на сертифікатну програму є правом здобувачів вищої освіти. ЗВО не може робити це єдиною формою реалізації права на вибір дисциплін.

Певні подібні міркування стосуються і запровадження спеціалізацій у межах ОП. Якщо ОП передбачає обов'язкове присвоєння освітньої кваліфікації, що включає спеціалізацію, РН, що стосуються цієї спеціалізації, мають забезпечуватися обов'язковою складовою ОП. Якщо ж ОП передбачає, що здобувач може отримати спеціалізацію в разі опанування певних освітніх компонентів, це є лише опцією, і ЗВО не може примушувати здобувачів в обов'язковому порядку обирати блок дисциплін, що складає певну спеціалізацію. Якщо здобувач не бажає отримувати спеціалізацію, він може обирати дисципліни у загальному порядку; у такому разі його освітня кваліфікація не буде відбивати жодної спеціалізації.

У певних ЗВО існує модель вибору, коли здобувачеві пропонуються блоки дисциплін, у кожному з яких він може обрати лише одну дисципліну:

Блок А	Вибіркова дисципліна А1
	Вибіркова дисципліна А2
Блок Б	Вибіркова дисципліна Б1
	Вибіркова дисципліна Б2
	Вибіркова дисципліна Б3
Блок В	Вибіркова дисципліна В1
	Вибіркова дисципліна В2

Виходячи із наведеної таблиці, здобувач має обрати 3 дисципліни, при чому він не може одночасно обрати декілька дисциплін з одного блоку (напр. А1 і А2 одночасно). Ця модель може бути прийнятною лише у певних ситуаціях, а її застосування має бути належно обґрунтовано ЗВО.

Оцінювання конкретної моделі, обраної закладом, має проводитися з урахуванням його специфіки та контексту. Зокрема, експертна група має ураховувати, чи є заклад вузькопрофільним або багатогалузевим: деякі обмеження щодо вибіркової, які є обґрунтованими в контексті першого типу закладів, не можуть бути виправданими у других.

Процедури вибору здобувачами дисциплін мають бути зрозумілими та організованими у зручний для здобувачів спосіб. Ці процедури, як правило, мають включати (1) інформування здобувачів про зміст дисциплін, що виносяться на вибір; (2) безпосередній запис на дисципліни; (3) етап корекції з метою виконання умов щодо мінімальної кількості студентів, які можуть бути записані на певну дисципліну; (4) етап корекції, пов'язаний із збігами у розкладі.

Оцінюючи відповідність цьому підкритерієві, експертна група має виходити з того, що недоліками у контексті відповідності Критерію 2 будуть вважатися ситуації, коли:

- здобувачі вищої освіти формально та/або фактично позбавлені можливості обирати дисципліни для включення до свого індивідуального навчального плану (в ОП є лише дисципліни «за вибором закладу»; процедура вибору дисциплін не розроблена або є лише удаваною тощо);
- здобувачі вищої освіти формально та/або фактично суттєво обмежені у виборі навчальних дисциплін: обсяг вибірових складових індивідуального навчального плану є меншим за передбачений законом; здобувачі не мають можливості обирати дисципліни з інших ОП/підрозділів ЗВО; дисципліни, що пропонуються на вибір, переважно дублюють одна одну; процедура і організаційне забезпечення обрання дисциплін є занадто ускладненою та/або негнучкою; відсутня практика інформування здобувачів про зміст дисциплін перед вибором; здобувачі вищої освіти лише частково інформуються про зміст дисциплін; кількість запропонованих на вибір дисциплін є недостатньо великою тощо.

Навчальні плани мають враховувати вимогу щодо вибіркової дисциплін. На практиці це означає, що навчальний план має включати лише обов'язкові дисципліни та передбачати відповідне планування часу (навчального навантаження) для вибірових дисциплін.

Підкритерій 2.4 охоплює не лише вибірові дисципліни, але й інші інструменти формування індивідуальної освітньої траєкторії, які може запропонувати ЗВО (компенсаційні курси, факультативи тощо). Вони мають оцінюватися насамперед з погляду відповідності потребам та інтересам здобувачів вищої освіти.

Основними доказами, що дозволяють встановити відповідність цьому підкритерію, є індивідуальні навчальні плани здобувачів вищої освіти; документи, що регулюють порядок вибору дисциплін; інформація, отримана безпосередньо під час інтерв'ювання здобувачів освіти.

Підкритерій 2.5 стосується практичної підготовки здобувачів вищої освіти – насамперед практик, що безпосередньо включені до ОП як окремі освітні компоненти.

У межах цього підкритерію ЗВО має продемонструвати, що отримані здобувачами під час практик компетентності будуть корисними в їхній подальшій професійній діяльності. Це означає, що ЗВО має у співпраці із роботодавцями та випускниками програми ретельно підходити до визначення змісту практик та мати змогу продемонструвати це під час акредитаційної експертизи.

Підкритерій 2.6. стосується забезпечення набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (*soft skills*), що відповідають заявленим цілям програми.

Soft skills (т. зв. «м'які навички», «соціальні навички», «універсальні навички» чи «навички успішності») дозволяють випускникам ЗВО бути успішними на своєму робочому місці. До *soft skills* зараховують навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, вміння полагоджувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості дедлайнів, здатність логічно і системно мислити, креативність та інше. ЗВО повинен мати свою політику стосовно розвитку *soft skills* у своїх здобувачів вищої освіти та викладачів (через систему професійного розвитку/підвищення кваліфікації). Ця політика також зумовлює співпрацю з працедавцями та випускниками, впливає на репутаційний капітал ЗВО.

У межах підкритерію ЗВО має продемонструвати, що певна ОП дозволяє здобувачеві набутти ті *soft skills*, що зумовлені цілями ОП, зокрема подальшою професійною діяльністю випускника програми.

Підкритерій 2.7 стосується урахування вимог професійного стандарту під час розроблення ОП.

Професійні стандарти визначають вимоги до кваліфікаційних та спеціальних знань працівників, їх завдань, обов'язків та спеціалізацій (абзац десятий статті 96 Кодексу законів про працю України). Професійні стандарти є основою для присвоєння професійних кваліфікацій.

Якщо за наслідками успішного виконання ОП ЗВО присвоює також професійну кваліфікацію, зміст ОП та програмні РН дозволяють випускникові у подальшому виконувати трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом.

Слід зауважити, що наразі професійні стандарти перебувають в процесі розробки, а порядок присвоєння професійних кваліфікацій ЗВО нормативно не врегульований. До моменту затвердження професійних стандартів також зберігають чинність відповідні випуски Довідника кваліфікаційних характеристик професій (ДКХП), які ЗВО можуть враховувати натомість. Тому досить часто присвоєння професійних кваліфікацій відбуватиметься за відсутності відповідного професійного стандарту – однак така ситуація має місце з причин, незалежних від ЗВО. За таких умов хоч і має місце недолік, однак з урахуванням контексту він, як правило, не буде суттєвим.

Підкритерій 2.8 передбачає необхідність співвіднесення фактичного навантаження здобувачів освіти та обсягу ОП/окремих освітніх компонентів у кредитах ЄКТС.

Обсяг одного кредита ЄКТС становить 30 годин, що включають у себе як аудиторну, так і самостійну роботу. На відміну від аудиторної роботи, реальний обсяг самостійної роботи не настільки легко оцінити.

Щоб виконати підкритерій 2.8, ЗВО має продемонструвати, що він вживає заходів для того, щоб реалістично оцінити, яким є обсяг самостійної роботи, у середньому потрібний здобувачеві для належного опанування цієї дисципліни. Зазвичай такими заходами є опитування/фокус-

групи самих здобувачів. Результатом невжиття ЗВО таких заходів є необґрунтоване присвоєння дисциплінам недостатньої кількості кредитів, а отже – надмірне навантаження здобувачів вищої освіти.

Підкритерій 2.9 стосується ОП, які передбачають навчання за дуальною формою освіти.

Дуальна освіта ґрунтується на таких формах організації освітнього процесу, що поєднують, одного боку, навчання на території та за правилами ЗВО, а з іншого – безпосередньо на робочому місці: на виробництві, в установі, організації тощо. Дуальна освіта передбачає активну участь працевлаштування, насамперед у наданні можливостей здобувачам вищої освіти опановувати практичні навички, залученні викладачів-практиків, розробці нових методичних підходів. Дуальна освіта має на меті розвивати у здобувачів вищої освіти практичне розуміння особливостей своєї професії, адаптувати освітній процес у ЗВО до вимог ринку праці.

Наявність елементів дуальної освіти не є обов'язковою при акредитації ОП. Однак якщо ЗВО упроваджує ОП з дуальною формою освіти, він має продемонструвати, що структура та навчальний план програми узгоджені із особливостями цієї форми.

Критерій 3 – доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання

Критерій 3 присвячений процедурам вступу та визнання результатів навчання. Надійність цих процедур є важливою для довіри до ступенів, що їх присвоюють ЗВО: наприклад, якщо здобувачеві було визнано (перезараховано) кредити ЄКТС, здобуті в інших ЗВО, що стало передумовою для виконання ним вимог щодо завершення ОП, то ЗВО, який присвоїв ступінь, несе відповідальність за проведене ним визнання.

Підкритерій 3.1 визначає вимоги до правил прийому на навчання за ОП. У контексті акредитації ОП основна увага має приділятися саме тим аспектам процедури прийому, які стосуються цієї ОП. Відповідно, під «правилами прийому на навчання» мається на увазі не увесь документ, що його затверджує ЗВО на підставі частини п'ятої статті 44 Закону України «Про вищу освіту», а ті його норми, які стосуються прийому на конкретну ОП.

Підкритерій вимагає, щоб правила, які стосуються конкретної програми, були (1) чіткими і зрозумілими, (2) не містили дискримінаційних положень, та були оприлюднені на офіційному веб-сайті ЗВО.

У контексті цього підкритерію експертна група не зобов'язана оцінювати відповідність Правил прийому, затверджених ЗВО, Умовам прийому у відповідному році чи іншим нормативним документам. Однак, у разі виявлення таких фактів це варто відзначити у звіті, оскільки це може бути підставою для звернення Національного агентства до компетентних органів.

Чіткість і зрозумілість правил прийому оцінюється експертною групою у контексті їх доступності для розуміння потенційних вступників.

Оцінюючи наявність дискримінаційних положень, слід зважати на визначення дискримінації, надане у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Разом з тим, відповідно до абзацу шостого частини першої статті 4 Закону України «Про вищу освіту», не вважається дискримінацією права на здобуття вищої освіти встановлення обмежень і привілеїв, що визначаються специфічними умовами здобуття вищої освіти, зумовленими особливостями отримання кваліфікації.

Визначення, чи є певні обмеження або привілеї щодо доступу до навчання на ОП, обґрунтованою чи необґрунтованою дискримінацією, є завданням експертної групи.

За **підкритерієм 3.2**, правила прийому на ОП мають враховувати особливості самої програми. Це означає, що форми та зміст вступних випробовувань чи їх окремі елементи, визначення яких перебуває у сфері компетенції ЗВО, мають відповідати рівневі початкових (вхідних) компетентностей, потрібних для того, аби розпочати навчання на програмі.

У контексті бакалаврських програм це стосується, насамперед, визначення предметів, сертифікати ЗНО з яких приймаються для вступу на програму, а також коефіцієнтів для обрахунку конкурсного балу. Хоч ці рішення і є значно обмеженими Умовами прийому, якщо ЗВО має можливість самостійно вирішувати певні питання, він має пояснити, чому було прийнято саме таке рішення, а не інше.

Аналогічні міркування стосуються і прийому на ОП магістра та доктора філософії (доктора мистецтв), лише з тією різницею, що ЗВО має більше повноважень, а отож – і більшу відповідальність за визначення форми і змісту вступних випробовувань.

Підкритерій 3.3 стосується визнання результатів навчання, здобутих в інших ЗВО. Він визначає сукупність вимог щодо відповідних процедур і їх застосування, яка передбачає, що відповідні правила мають (1) бути чіткими і зрозумілими, (2) відповідати Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабонській конвенції), (3) бути доступними для всіх учасників освітнього процесу та (4) послідовно дотримуватися під час реалізації ОП.

Варто зауважити, що ідеться не лише про правила визнання результатів навчання, здобутих в іноземних ЗВО. Здобувачі вищої освіти можуть здобувати окремі РН також і у вітчизняних ЗВО (через проходження окремих ОК або сертифікатних програм у статусі слухача), і такі РН також можуть бути предметом визнання.

У той час як аспекти (1)–(3) стосуються безпосередньо самих правил, то

вимагає оцінки практики їх застосування під час реалізації цієї ОП. Це вимагає як дослідження самого змісту таких правил під час акредитаційної експертизи, так і з'ясування реального стану справ щодо їх застосування.

Відсутність подібних правил, їхня нечіткість та незрозумілість, а так само недотримання на практиці буде свідчити про недоліки у контексті відповідності Критерію 3.

Підкритерій 3.4, що стосується правил визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, побудований аналогічно до підкритерію 3.3.

Відсутність нормативного регулювання цих питань на загальнодержавному рівні не є перешкодою для запровадження відповідних процедур, адже згідно з частиною третьою статті 2 Закону України «Про освіту» суб'єкт освітньої діяльності має право самостійно приймати рішення з будь-яких питань у межах своєї автономії, визначеної цим Законом, спеціальними законами (до яких належить Закон України «Про вищу освіту») та/або установчими документами, зокрема з питань, не врегульованих законодавством.

Критерій 4 – навчання і викладання за освітньою програмою

Підкритерій 4.1 містить вимоги щодо форм навчання і викладання, визначаючи, що вони мають (1) сприяти досягненню заявлених у освітній програмі цілей та програмних РН, (2) відповідати вимогам студентоцентрованого підходу, та (3) відповідати принципам академічної свободи.

Відповідність методів навчання і викладання заявленим цілям є проявом принципу *fitness for purpose* (див. вище). ЗВО має надати раціональне пояснення обраним ним методам у термінах відповідності програмним РН.

Скажімо, якщо ОП передбачає одним із результатів навчання – вміння застосовувати певне програмне забезпечення для вирішення певних прикладних задач, то ЗВО матиме раціональне пояснення для вибору методів навчання і викладання, які передбачають виконання практичних завдань із використанням цього програмного забезпечення. Водночас, якщо фактично застосовується лише теоретичне навчання, такий метод не може вірогідно призвести до досягнення відповідного РН, що свідчить про недолік у контексті відповідності Критерію 4.

Відповідність методів навчання і викладання програмним РН обґрунтовується у додатку до відомостей про самооцінювання через відповідну матрицю.

Парадигмою студентоцентрованості може бути підхід, за яким студента розглядають як *суб'єкта* із власними унікальними інтересами, потребами, досвідом та бекграундом, і який спроможний бути автономним і відповідальним учасником освітнього процесу. Протилежністю цього підходу є парадигма студента як *об'єкта* навчання, який не спроможний на повноцінну агентність, а отже потребує виховання і догляду. У парадигмі студента–як–об'єкта останній неспроможний самостійно формулювати власні інтереси та потреби, а тому заклад вищої освіти патерналістично вирішує, що і як мають вчити студенти.

ЗВО має продемонструвати, що застосовувані ним методи навчання і викладання відповідають концепту студентоцентрованості.

Відповідність вимогам студентоцентрованого навчання не є дискретним показником – методи навчання і викладання загалом можуть бути «менше» чи «більше» студентоцентрованими. Експертна група має оцінити цей аспект лише виходячи із цілісного врахування усіх обставин у певному контексті.

Зміст поняття «академічна свобода» розкритий у пункті 3 частини першої статті 1 Закону України «Про вищу освіту». Ця вимога у контексті підкритерію 4.1 означає, що методи навчання і викладання, що застосовуються на ОП, мають базуватися на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів.

Академічна свобода є передумовою для належного виконання ЗВО одного із своїх основних призначень у вільному демократичному суспільстві – розвиток людського мислення через критичне ставлення до усталених догм, як наукових, так і суспільних.

Наприклад, під час виконання навчальних завдань у царині соціальних наук здобувачі освіти мають бути вільними обирати теми для досліджень, у тому числі теми, які є соціально, політично або етично контраверсійними. Особисті погляди викладачів з тих чи інших питань, формальні чи неформальні інституційні практики не мають бути перешкодою для реалізації здобувачами освіти своєї академічної свободи у цих питаннях. Це ж стосується і викладачів, які можуть включати обговорення таких тем до матеріалів своїх дисциплін.

У межах цього підкритерію також оцінюється, чи форми навчання (денна, заочна тощо) у межах ОП відповідають вимогам стандарту вищої освіти (за його наявності).

Підкритерій 4.2 стосується інформування здобувачів вищої освіти про освітній процес.

Підкритерій підкреслює, що надавана здобувачам інформація має бути доступною, зрозумілою і вчасною. Під час акредитаційної експертизи має бути з'ясовано, чи дійсно здобувачі освіти забезпечені такою інформацією, чи інформація, що їм надається, відповідає дійсності і т. ін.

Рекомендованою формою представлення інформації про освітні компоненти є силабус. Підкритерій 4.2 не вимагає обов'язкової наявності силабусів, однак їх наявність буде розглядатися як сильна перевага.

Якщо ЗВО обирає інші форми інформування здобувачів, він повинен мати раціональне пояснення для цього. Звертаємо увагу, обов'язкового створення т. зв. «навчально-методичних комплексів дисциплін» (НМКД) наразі не передбачено жодним нормативним документом, а тому їх доцільність для подання інформації про дисципліни здобувачам освіти (якщо ЗВО обрав такий спосіб) має окремо обґрунтовуватися ЗВО.

Підкритерій 4.3 акцентує увагу на поєднанні навчання і досліджень під час освітнього процесу.

Форми імплементації дослідницького компоненту у освітній процес можуть відрізнятися в залежності від місії ЗВО, цілей ОП, особливостей спеціальності та рівня вищої освіти.

У контексті підкритерію 4.3 ЗВО має продемонструвати, що він серйозно підійшов до питання впровадження досліджень в освітній процес на конкретній ОП з урахуванням згаданих особливостей і готовий надати раціональне пояснення своїм рішенням.

Імітація поєднання навчання і досліджень (наприклад, організація фіктивних «студентських науково-практичних конференцій», участь у яких є де- факто обов'язковою) є недоліком у контексті відповідності Критерію 4.

Підкритерій 4.4 стосується оновлення викладачами змісту освіти на основі найновіших досягнень і сучасних практик у відповідній галузі.

Цей підкритерій дещо перегукується із підкритерієм 1.3, який вимагає врахування «тенденцій розвитку спеціальності» під час формулювання цілей та програмних РН. Підкритерій 4.4 містить аналогічну вимогу щодо змісту освіти – тобто безпосереднього наповнення навчальних дисциплін.

Ситуація, коли зміст переважної більшості навчальних дисциплін не оновлювався протягом тривалого часу, є неприйнятною. Винятком можуть бути дисципліни із основ певної науки, якщо зміст відповідних наукових положень є загальновизнаним і сталим у науковій спільноті. Однак у такому разі викладачі все одно мають оновлювати свої курси з точки зору методів викладання, матеріалів для підготовки тощо.

Підкритерій 4.5 стосується інтернаціоналізації діяльності ЗВО. Він вимагає від закладу продемонструвати, що навчання, викладання і наукові дослідження пов'язані із визначеною інституційною політикою та стратегією інтернаціоналізації, а сам зміст освіти, де це є застосовним, передбачає ознайомлення із сучасними досягненнями світової науки у відповідній галузі.

Критерій 5 – контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність

Підкритерій 5.1 містить набір загальних вимог щодо контрольних заходів. Він стосується як поточного, так і підсумкового контролю (атестації).

Згідно із цим підкритерієм, контрольні заходи та критерії їх оцінювання мають бути (1) чіткими і зрозумілими, (2) валідними, тобто здатними перевірити те, що заплановано для перевірки, (3) заздалегідь оприлюдненими.

Виконання вимоги (2) обґрунтовується ЗВО у додатку до відомостей про самооцінювання ОП і аналізується експертами безпосередньо на основі вивчення відповідних матеріалів (силабусів, завдань для контрольних заходів тощо). Виконання вимог (1) і (3) оцінюється, базуючись на доказах, зібраних під час акредитаційної експертизи, зокрема інформації, отриманої під час інтерв'ювання здобувачів вищої освіти.

Використання невалідних методів контролю, а так само недостатня чіткість і зрозумілість критеріїв оцінювання є недоліком у контексті відповідності Критерію 5.

Підкритерій 5.2 вимагає від ЗВО використання форми атестації, які визначені у відповідному стандарті вищої освіти. Якщо такий стандарт затверджено, використання відповідної форми атестації є обов'язковим для ЗВО.

Оскільки стандарти вищої освіти визначають лише мінімальні вимоги, ЗВО можуть вводити також і форми атестації, що не передбачені стандартом. Наприклад, якщо у стандарті передбачається атестація у формі захисту кваліфікаційної роботи, то ЗВО може додатково до цього вводити також атестацію у формі кваліфікаційного іспиту. Однак вимоги стандарту мають бути дотримані у будь-якому разі. Виняток становлять спеціальності, за якими атестація

магістрів проводиться у вигляді Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ). Для таких спеціальностей ЄДКІ є єдиною формою атестації випускників програми.

Підкритерій 5.3 стосується процедурних аспектів проведення контрольних заходів. Якість відповідних правил і послідовність у їх дотриманні є важливою передумовою для надійності кінцевих результатів оцінювання.

Підкритерій вимагає, щоб правила проведення контрольних заходів були

чіткими і зрозумілими, (2) доступними для всіх учасників освітнього процесу, (3) забезпечували об'єктивність екзаменаторів, (4) включали процедури оскарження результатів контрольних заходів та їх повторного проходження, (5) послідовно дотримувалися під час реалізації ОП.

Правила щодо об'єктивності екзаменаторів можуть передбачати анонімне оцінювання робіт, залучення зовнішніх екзаменаторів тощо. У будь-якому разі, ЗВО має продемонструвати, що він серйозно підійшов до питання забезпечення об'єктивності екзаменаторів.

У контексті процедур оскарження здобувачі освіти мають мати реальну, а не ілюзорну, можливість підняти будь-яке питання, яке стосується процедури контрольних заходів, і очікувати, що воно буде розглянуто згідно із наперед визначеними процедурами. Ситуація, коли оскарження результатів контрольних заходів відбувається суто *ad hoc*, загалом є неприпустимою. Такі самі міркування стосуються правил повторного проходження контрольних заходів.

Аналогічно до підкритеріїв 3.3 і 3.4, під час з'ясування відповідності цьому підкритерієві необхідно звертати увагу як на якість самих правил, так і на послідовність їхнього фактичного застосування.

Підкритерій 5.4 стосується забезпечення академічної доброчесності під час реалізації ОП.

Забезпечення академічної доброчесності має бути частиною внутрішньої системи забезпечення якості ЗВО і передбачає, як мінімум, такі елементи як (1) політику, стандарти та внутрішню нормативну базу ЗВО з цього питання; (2) інституційне забезпечення – наявність окремих структурного підрозділу (посадової особи), який (яка) опікується питаннями академічної доброчесності, або чіткий розподіл відповідних функцій та повноважень між наявними структурними підрозділами (посадовими особами) ЗВО; (3) відповідні інформаційно-технологічні засоби.

За підкритерієм, політика, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності мають бути наперед визначеними, чіткими і зрозумілими. Вони можуть мати форму Кодексу честі або іншого документа відповідно до рішення ЗВО. Ці процедури мають передбачати як механізми моніторингу дотримання академічної доброчесності (перевірка письмових робіт з метою виявлення текстових та інших запозичень без коректних посилань, peer review наукових текстів перед публікацією, анонімне опитування здобувачів вищої освіти щодо наявності/відсутності порушень академічної доброчесності тощо), а також дієві, зрозумілі та прозорі процедури реагування на такі порушення і притягнення до академічної відповідальності.

Дотримання академічної доброчесності не зводиться лише до наявності певних процедур та інших інституційних механізмів. Академічна доброчесність має бути в основі інституційної культури ЗВО, і це має бути відчутним. ЗВО має приділяти увагу доведенню цінності, політик та процедур академічної доброчесності до усіх учасників освітнього процесу.

Підкритерій вимагає від ЗВО також здійснення заходів із популяризації академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти. Формами цього є введення в ОП окремих ОК, присвячених академічній доброчесності та навичкам академічного письма, реалізація ЗВО окремих короткострокових навчальних модулів з цієї тематики тощо.

Окрім того, у межах цього підкритерію експертна група має оцінити ефективність технологічних рішень, що їх ЗВО використовує з метою запобігання та протидії проявам академічної недоброчесності.

Слід зауважити, що Закон України «Про освіту» відносить до порушень академічної доброчесності необ'єктивне оцінювання (абзац дев'ятий частини п'ятої статті 42). Отож політика і процедури ЗВО з цього питань мають також включати порядок реагування на факти необ'єктивного оцінювання здобувачів вищої освіти.

Ситуацією повної відповідності у частині цього підкритерію є наявність у ЗВО політики «нульової толерантності» до будь-яких проявів академічної недоброчесності, втілена в інституційну культуру та підкріплена відповідними процедурами та інституційними практиками.

Відсутність, недовіра чи фіктивність системи забезпечення академічної доброчесності є недоліками у контексті відповідності Критерію 5.

Під час акредитаційної експертизи експертна група має упевнитися у тому, що процедури запобігання академічній недоброчесності працюють належним чином – насамперед, через перевірку на наявність текстових збігів кваліфікаційних або інших робіт випускників (здобувачів вищої освіти) програми останніх років.

Критерій 6 – людські ресурси

Підкритерій 6.1 стосується відповідності академічної та/або професійної кваліфікації викладачів цілям та програмним РН.

Цей підкритерій слідує принципів *fitness for purpose*, вимагаючи, щоб ЗВО добирав викладачів, виходячи із визначених цілей ОП (а не навпаки).

У відомостях про самооцінювання ЗВО обґрунтовує відповідність викладачів тим дисциплінам, які вони викладають. У свою чергу, дисципліни співвідносяться з відповідними програмними РН під час аналізу підкритерію 2.2.

Кадрова автономія ЗВО означає, що саме заклад є відповідальним за рішення щодо викладання певної дисципліни певним викладачем. Водночас, ЗВО повинен мати раціональне пояснення щодо кожної дисципліни в термінах академічної або професійної кваліфікації викладача.

Терміни «академічна кваліфікація» і «професійна кваліфікація» для цілей застосування Критеріїв мають автономне значення, яке не пов'язане із формальними освітніми та професійними кваліфікаціями. «Академічна кваліфікація», загалом, відсилає до компетентностей у певній сфері, свідченням яких є наявність освіти або наукова діяльність у цій сфері, у той час як «професійна кваліфікація» означає досвід професійної діяльності у відповідній сфері, що дозволяє фахово викладати відповідну дисципліну.

Вимоги підкритерію 6.1 є вужчими, аніж вимоги щодо кваліфікації викладачів, викладені у Ліцензійних умовах провадження освітньої діяльності, затверджених постановою КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187 (зі змінами) (далі – Ліцензійні умови).

Ліцензійні умови визначають насамперед вимоги щодо складу групи забезпечення спеціальності. Водночас, група забезпечення і коло викладачів, які викладають на певній ОП, не завжди збігаються. Скажімо, на ОП можуть викладати викладачі, які включені до груп забезпечення інших спеціальностей; або ж, якщо у межах спеціальності наявні декілька ОП, то певні викладачі із групи забезпечення можуть викладати не на всіх ОП.

Як наслідок, Ліцензійні умови вимагають співвіднесення викладачів із спеціальністю, але не містять будь-яких вимог щодо їх співвіднесення із конкретними дисциплінами.

Ліцензійні умови пропонують перелік формалізованих критеріїв, що дозволяють встановити відповідність викладачів і спеціальностей. Оскільки підкритерій 6.1 вимагає співвіднесення викладачів і дисциплін, такий набір формалізованих критеріїв у цьому контексті недостатній. Отож, питання щодо відповідності певного викладача певній дисципліні є предметом оцінки експертної групи, ґрунтуючись на індивідуальному підході та беручи до уваги надані ЗВО пояснення

Підкритерій 6.2 стосується процедур конкурсного добору викладачів. Для того, аби виконати цей підкритерій, ЗВО має продемонструвати, що під час проведення конкурсу на посади викладачів саме їхній професіоналізм та спроможність забезпечити викладання відповідно до цілей ОП, а не будь-які інші міркування, є вирішальними для результатів конкурсного добору. Якщо ці критерії добору є формально зафіксованими, ЗВО має продемонструвати, що вони дійсно втілюються в інституційну практику.

Підкритерій 6.3. залучення роботодавців, до освітнього процесу. У рамках цього критерію ЗВО має продемонструвати, що він залучає роботодавців, які мають авторитет у відповідній галузі або регіоні та є лідерами ринку (сфери послуг, робіт, товарів, продукції) для проведення теоретичних і практичних занять на відповідних освітніх програмах, залучає роботодавців до розробки програм наукових досліджень, використовує науковий та виробничий потенціал роботодавців для спільного виконання науково-дослідних робіт, а також організовує стажування педагогічних та науково-педагогічних кадрів на виробництві.

Підкритерій 6.4 передбачає оцінювання того, чи залучає ЗВО до аудиторних занять професіоналів-практиків, експертів галузі, представників роботодавців.

Загалом, таке залучення не обов'язково повинне мати формальний характер трудових відносин із певними особами, що не є викладачами. Достатньо продемонструвати, що в аудиторних заняттях беруть участь «зовнішні» професіонали.

Підкритерій 6.4 не є жорсткою вимогою, тому відсутність відповідних практик, як правило, не буде вважатися суттєвим недоліком.

Підкритерій 6.5 стосується професійного розвитку викладачів.

У рамках цього підкритерію ЗВО має продемонструвати, що він має налагоджену систему професійного розвитку викладачів, власну або у співпраці із іншими організаціями.

Проходження усіма викладачами «підвищення кваліфікації» не обов'язково свідчить про наявність дієвої системи професійного розвитку. ЗВО має обґрунтувати, а експертна група – оцінити, наскільки система професійного розвитку відповідає потребам та інтересам самих викладачів, а також чи спричиняється вона до реального підвищення якості викладання.

Підкритерій 6.6 стосується стимулювання викладацької майстерності. У цьому контексті ЗВО має продемонструвати, що він має систему матеріального та/або морального заохочення викладачів до досконалості у викладанні.

Критерій 7 – освітнє середовище та матеріальні ресурси

Підкритерій 7.1 стосується наявних фінансових, матеріально-технічних ресурсів та навчально-методичного забезпечення ОП.

Аналогічно до людських ресурсів (див. коментар до підкритерію 6.1), оцінювання достатності матеріально-технічних ресурсів відбувається у контексті цілей та програмних РН кожної конкретної програми. У відомостях про самооцінювання ЗВО має продемонструвати, а експертна група – пересвідчитися у реальному використанні спеціальних матеріально-технічних ресурсів (власних або тих, що використовуються у співпраці), які є необхідними для викладання конкретних дисциплін, включених до ОП. Оцінювання достатності цих ресурсів для певної дисципліни здійснюється експертною групою.

Одночасно ЗВО у відомостях про самооцінювання надає також інформацію щодо загального матеріально-технічного забезпечення, зокрема забезпечення навчальними та іншими приміщеннями.

Відповідно до формулювання підкритерію 7.1, експертна група має встановити, як мінімум, чи є достатнім для реалізації ОП: (1) бібліотека, у т. ч. наповнення фондів, (2) інша інфраструктура, (3) обладнання, необхідність якого зумовлена особливостями програми. Однак, цей перелік не є вичерпним. Наприклад, експертна група може оцінити, чи має ЗВО та ОП достатнє програмне забезпечення, фінансове та навчально-методичне забезпечення і т. ін. Підкритерій 7.2 стосується безоплатного доступу викладачів і здобувачів вищої освіти до інфраструктури та інформаційних ресурсів, необхідних для навчання, викладацької та/або наукової діяльності в межах ОП.

Якщо під час акредитаційної експертизи експертна група встановить, що доступ до відповідних ресурсів не є безоплатним або з інших причин є утрудненим, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 7.

Підкритерій 7.3 стосується освітнього середовища ЗВО.

«Освітнє середовище» є чимось більшим за просту сукупність матеріальних умов, в яких відбувається діяльність ЗВО. Воно включає також цінності академічної спільноти, практики соціальних взаємодій (зокрема взаємоповага та взаємна вимогливість), суб'єктивний досвід усіх учасників освітнього процесу. Освітнє середовище як таке стосується освітньої діяльності (матеріальні умови навчання, взаємовідносини із викладачами тощо) і позаосвітньої діяльності (можливості для соціальних активностей на кампусі, гуртожитки, студентські сервіси тощо).

Підкритерій 7.3 вимагає, щоб освітнє середовище ЗВО було (1) безпечним для життя і здоров'я здобувачів вищої освіти за ОП, та (2) дозволяло задовольнити їхні потреби та інтереси.

Безпечність для здоров'я має оцінюватися не лише у контексті безпечності для фізичного здоров'я (дотримання санітарних норм, охорона публічного порядку), але і психічного здоров'я здобувачів вищої освіти. ЗВО має серйозно сприймати факт того, що студенти стикаються із проблемами у цій сфері, і пропонувати власні рішення.

У контексті спроможності освітнього середовища задовольнити потреби та інтереси здобувачів, ЗВО має продемонструвати, що під час прийняття рішень щодо організації освітнього середовища саме потреби та інтереси студентів є вирішальним чинником, що береться до уваги. Ці потреби та інтереси мають належним чином виявлятися; у цьому контексті надзвичайно важливою є співпраця ЗВО із органами студентського самоврядування.

Підкритерій 7.4 стосується різних видів підтримки здобувачів вищої освіти, що навчаються на ОП.

Освітня підтримка – це підтримка здобувачів освіти у контексті питань, що безпосередньо стосуються організації навчання і викладання. Зокрема, йдеться про якість роботи деканатів, інших допоміжних підрозділів та їх взаємодії із студентами. Також освітня підтримка включає в себе індивідуальну взаємодію викладачів із студентами

Організаційна підтримка стосується, наприклад, взаємовідносин студентів із ЗВО з адміністративних питань (отримання довідок і т. ін.).

Інформаційна підтримка включає у себе наявність зручної та ефективної системи інформування здобувачів освіти як з освітніх, так і позаосвітніх питань. Мова йде як про наявність відповідної інформації у вільному доступі (напр., на сайті ЗВО), так і практики інформаційної взаємодії між ЗВО та студентами.

Консультативна і соціальна підтримка стосується насамперед сервісів, які надає ЗВО у відповідних сферах (консультування з приводу працевлаштування, психологічна підтримка і т. ін.)

Якість підтримки здобувачів вищої освіти оцінюється виходячи з їхньої зручності та корисності для здобувачів, задоволеності останніх.

Підкритерій 7.5 стосується створення умов для реалізації права на освіту особам з особливими освітніми потребами.

Особами з особливими освітніми потребами є особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту (пункт 20 частини першої статті 1 Закону України «Про освіту»). Особливі потреби не зводяться до інвалідності. Додаткову підтримку можуть потребувати, для прикладу, студенти, що мають дітей.

Хоч ЗВО не може бути зобов'язаним підлаштовуватися під особливу ситуацію кожного студента, він має продемонструвати, що він вжив усіх розумних заходів, щоб забезпечити умови для здобуття права на освіту тим здобувачам, які мають особливі освітні потреби.

Підкритерій 7.6 вимагає від ЗВО наявності політики і процедур вирішення конфліктних ситуацій.

Процедура вирішення конфліктних ситуацій має бути до розумної міри формалізованою і наперед визначеною. Вирішення всіх конфліктних ситуацій *ad hoc* або на основі надмірно загальних правил є недоліком у контексті відповідності Критерію 7.

Правила вирішення конфліктних ситуацій мають обов'язково передбачати процедури щодо (1) розгляду повідомлень про сексуальні домагання, (2) дискримінацією та (3) корупцією. Відсутність чітких правил щодо бодай одного з цих елементів є недоліком у контексті відповідності Критерію 7.

Критерій 8 – внутрішнє забезпечення якості ОП

Хоч програмна акредитація і має за основний предмет оцінювання конкретну ОП, питання забезпечення якості цієї ОП не можуть залишатися поза увагою. Критерії дозволяють оцінити, наскільки дієвою є ВСЗЯ у контексті конкретної ОП. Це є інституційним аспектом програмної акредитації.

Підкритерій 8.1 вимагає від ЗВО продемонструвати, що розроблення, затвердження, моніторинг та періодичний перегляд ОП відбувається згідно із визначеною загальноінституційною політикою та процедурами внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Відсутність таких процедур або їх недотримання у межах ОП сигналізує про недолік у контексті відповідності Критерію 8.

Підкритерій 8.2 стосується залучення здобувачів вищої освіти до процесу періодичного перегляду ОП та інших процедур забезпечення її якості.

Отримання періодичного зворотного зв'язку від студентів є обов'язковим складовим внутрішнього забезпечення якості ОП. Як мінімум, ЗВО має організовувати періодичні студентські опитування, результати яких повинні реально впливати на зміст навчання і викладання. Відсутність студентських опитувань або суто формальний підхід до їх проведення є недоліком у контексті відповідності Критерію 8.

Водночас, опитування є не єдиним способом залучення студентів до процесів внутрішнього забезпечення якості. Підкритерій 8.2 прямо вимагає залучення органів студентського самоврядування до цих процесів. ЗВО має продемонструвати, що позиція ОСС стосовно будь-яких питань організації освітнього процесу сприймається серйозно та є важливим фактором для прийняття рішень.

Іншою позитивною практикою залучення студентів є проведення фокус-груп або включення студентів до груп забезпечення якості ОП (якщо їх існування передбачено ВСЗЯ ЗВО).

Загальна ідея підкритерію 8.2 полягає в тому, що студенти мають бути повноцінними партнерами у всіх процесах забезпечення якості ОП.

Підкритерій 8.3 присвячений взаємодії із роботодавцями у межах ВСЗЯ. Подібно до студентів, роботодавців слід розглядати як партнерів у цій системі, хоч і з необхідною поправкою на їх природньо різний рівень залученості у межах певної академічної спільноти: якщо студенти є невід’ємною частиною спільноти, то роботодавці є зовнішніми партнерами.

Підкритерій 8.3 вимагає продемонструвати, що у межах ВСЗЯ взаємодія із роботодавцями носить серйозний та постійний характер. Якщо роботодавці залучаються лише епізодично, або їх залучення має лише формальний характер, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 8.

Підкритерій 8.4 вимагає наявності практики збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар’єрного шляху випускників ОП.

Підкритерій 8.4 не вимагає збирання ЗВО абсолютно повної і документально підтвердженої інформації щодо працевлаштування випускників, або щоб цей процес був суворо формалізованим. Разом з тим, ЗВО має продемонструвати, що він вживає розумних заходів задля того, аби розуміти загальні кар’єрні шляхи випускників програми і використовувати їхній досвід під час перегляду ОП (опитування випускників, співпраця із асоціацією випускників тощо).

Якщо ЗВО не має таких практик, це є недоліком у контексті відповідності Критерію 8.

Підкритерій 8.5 стосується реакції внутрішньої системи забезпечення якості на виявлені недоліки в ОП. Для того, щоб виконати цей критерій, ЗВО має продемонструвати, що внутрішня система забезпечення якості забезпечила адекватне реагування на недоліки, які виявлялися в ОП під час здійснення процедур внутрішнього забезпечення якості, а також поширювала позитивні практики, наявні на ОП.

Підкритерій 8.6 вимагає продемонструвати, що ЗВО врахував зауваження і пропозиції, висловлені під час попередніх акредитацій (у тому числі акредитацій інших ОП, якщо виявлені недоліки мають інституційний характер). Це забезпечує корисність процедури акредитації для самого ЗВО як засобу удосконалення його діяльності.

Підкритерій 8.7 передбачає оцінювання наявності чи відсутності культури якості в академічній спільноті ЗВО.

Будь-які процедури і політики забезпечення якості будуть позбавлені змісту, якщо вони не сприймаються як корисні та належні всіма членами академічної спільноти. Власне, культура якості відсилає до набору спільно поділюваних цінностей і смислів, що визначають якість освіти як інституційну ціль, а її забезпечення – як спільну відповідальність усієї спільноти.

Культуру якості важко описати у більш точних термінах. Її присутність має бути радше відчутною, аніж описуваною у термінах об’єктивно спостережуваних фактів.

Критерій 9 – прозорість та публічність

Критерій 9 визначає вимоги щодо прозорості і публічності діяльності ЗВО. Це є запорукою публічної довіри до його діяльності та дозволяє пересвідчитися, що заклад дійсно виконує свою суспільну місію. Відкритість має також і інструментальну цінність для інформування зацікавлених сторін про ті чи інші аспекти освітнього процесу.

Підкритерій 9.1 вимагає наявності чітких і зрозумілих правил щодо прав та обов’язків усіх учасників освітнього процесу.

Правила, на які посиляється цей підкритерій, охоплюють усі типи внутрішніх (локальних) нормативно-правових актів, що діють у ЗВО. Ці акти мають бути легкодоступними для тих, чії права та обов'язки вони регулюють.

Загалом, підкритерій 9.1 побудований подібно до аналогічних критеріїв щодо правил, які регулюють окремі аспекти освітнього процесу (підкритерії 3.3, 3.4, 5.3, 7.6). У контексті цього підкритерію експертна група має оцінити якість самих правил (їх чіткість, зрозумілість, доступність), так і практику їх застосування у межах ОП.

Підкритерій 9.2 вимагає від ЗВО оприлюднювати для громадського обговорення проекти ОП та змін до них у відкритому доступі не пізніше як за 1 місяць до їх розгляду, а також таблицю пропозицій протягом 1 тижня після закінчення громадського обговорення. Ця вимога є потрібною задля того, аби гарантувати можливість стейкхолдерів подати свої пропозиції та зауваження до відповідних проєктів.

Підкритерій 9.3 стосується оприлюднення на веб-сайті ЗВО інформації про ОП.

Як правило, на сайті має бути оприлюднена сама програма (її опис та зміст), а також описи та силабуси (робочі програми) усіх освітніх компонентів, включених до неї. Обсяг інформації, що оприлюднюється, має бути достатнім для того, аби забезпечити можливість потенційних вступників зробити поінформований вибір щодо вступу на програму, а роботодавців – щодо цілей та змісту підготовки здобувачів за цією програмою.

Відсутність будь-яких оприлюднених відомостей на сайті або наявність неповної, суперечливої чи недостовірної інформації є недоліком у контексті відповідності Критерію 9.

Слід зауважити, що вимоги Критерію 9 застосовуються з урахуванням норм законодавства щодо використання інформації з обмеженим доступом.

Такою інформацією, відповідно до частини першої статті 21 Закону України «Про інформацію», є конфіденційна, таємна та службова.

Конфіденційною інформацією про особу є інформація про її особисте та сімейне життя (див. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012). Водночас, інформація, яка стосується здійснення певними фізичними особами розпорядчих функцій у ЗВО, як правило, не стосується їх особистого чи сімейного життя. Тому наявність у документах ЗВО такої інформації не є підставою для автоматичного віднесення її до конфіденційної.

Порядок віднесення інформації до службової та таємної визначається законодавством.

Частиною п'ятою статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачено, що не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно.

Отже, інформація щодо використання державними і комунальними ЗВО бюджетних коштів, державного або комунального майна не може бути обмежена в доступі.

Слід зауважити, що обмеженню підлягає інформація, а не документ. Тому якщо ЗВО має обов'язок оприлюднювати певний документ, однак він містить інформацію з обмеженим доступом, ЗВО публікує такий документ за винятком інформації, доступ до якої обмежено.

Критерій 10 – навчання через дослідження

Якісна підготовка аспіранта до наукової кар'єри потребує середовища, в якому аспірант не працює сам у відірваності над власним дослідницьким проєктом, а здійснює свій науковий пошук у тісній співпраці з науковим керівником (можливо, з кількома такими керівниками), із колегами-дослідниками, наукові інтереси яких стосуються суміжних тем. У такому середовищі відбуваються регулярні формальні та неформальні дискусії, презентації, обговорення тощо; воно

вмонтоване в світову наукову спільноту, що визначається мобільністю аспірантів, їхніми можливостями оприлюднювати і обговорювати власні наукові досягнення в публікаціях у рейтингових журналах, а також на міжнародних конференціях, семінарах тощо. Перебування аспіранта в такому середовищі забезпечить формування відповідних навичок наукового пошуку, а також презентації власних результатів досліджень широкій аудиторії.

Підкритерій 10.1 стосується змісту освітньо-наукової програми, складові якої визначаються пунктом 27 «Порядку підготовки здобувачів ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261. У цьому Порядку передбачено чотири складові освітньо-наукової програми, кожен з яких націлений на набуття аспірантом певних компетентностей:

1. зі спеціальності,
2. із загальнонаукового (філософського) світогляду,
3. з блоку універсальних навичок науковця, зокрема вміння організовувати і проводити навчальні заняття, писати грантові пропозиції, застосовувати інформаційні технології в дослідницькій діяльності, управління науковими проектами тощо,
4. володіння усною та письмовою англійською мовою.

Обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС з кожного блоку визначається стандартом вищої освіти або, за його відсутності, закладом вищої освіти. Повна відсутність дисциплін з певного блоку є неприйнятною. Загальний обсяг освітньої програми (усіх компонентів із усіх блоків) повинен становити 30-60 кредитів ЄКТС.

Дисципліни зі спеціальності мають відповідати науковим інтересам аспірантів (ад'юнктів). При відсутності можливості забезпечити належне викладання відповідних спеціалізованих дисциплін у даному закладі вищої освіти (науковій установі), освітня програма може забезпечити частину дисциплін зі спеціальності шляхом зарахування кредитів ЄКТС, здобутих в інших закладах вищої освіти (наукових установах) у рамках договорів про навчання аспірантів та/або мобільності.

Дисципліни із загальнонаукового (філософського) блоку повинні забезпечити розуміння в аспірантів теоретичних засад наукового пошуку, розуміння галузевої структури, онтології, епістемології, методології наукових досліджень. Дисципліни цього блоку можуть викладатися в межах одного закладу вищої освіти (наукової установи) аспірантам різних освітніх програм.

Дисципліни з блоку універсальних навичок (soft skills) повинні забезпечувати повноцінну підготовку аспірантів до дослідницької та викладацької діяльності у закладах вищої освіти. Такі дисципліни можуть викладатися в межах одного закладу вищої освіти (наукової установи) спільно для аспірантів різних освітніх програм.

Дисципліни з мовного блоку повинні забезпечувати володіння аспірантами письмовою і усною англійською на рівні не нижчому B-2, а бажано на рівні C-1. Такі дисципліни можуть викладатися в межах одного закладу вищої освіти (наукової установи) аспірантам різних освітніх програм з врахуванням специфіки галузевих відмінностей академічного письма.

Взаємозв'язок між змістом навчання (освітньої компоненти) і тематикою досліджень здобувачів наукового ступеня доктора філософії (науковою компонентою) є обов'язковою вимогою якості освітньої програми на третьому рівні вищої освіти. У контексті цього підкритерію експертна група має оцінити дотичність (релевантність) науковим дослідженням аспірантів тих дисциплін зі спеціальності (у першу чергу), які викладаються в межах освітньої програми, а також оцінити практичну цінність дисциплін інших блоків в контексті підготовки аспірантів до професійної наукової діяльності.

Підкритерій 10.2 встановлює вимогу, відповідно до якої наукова діяльність аспірантів (ад'юнктів) має відповідати напряміві досліджень наукових керівників. Це одна з основних

вимог до якості освітньо-наукового процесу в аспірантурі, бо якщо теми, за якими проводять дослідження аспіранти не відповідають науковим інтересам їх керівників, ймовірність повноцінної підготовки аспірантів до наукової професії і якісної підготовки дисертації – мізерна. Тому в контексті цього підкритерію експертна група повинна співставити останні публікації наукових керівників з темами досліджень їх аспірантів і оцінити дотичність (релевантність) перших другим.

Відповідно до підкритерію 10.3 ЗВО повинен організаційно та матеріально забезпечувати можливості для виконання і апробації результатів наукових досліджень аспірантів (ад'юнктів) у межах освітньо-наукової програми. Виконання цього підкритерію може бути засвідчено звітами і публікаціями з проведених спеціалізованих конференцій, семінарів, колоквиумів. Для засвідчення виконання частини підкритерію, який стосується можливості виконання наукових досліджень, експертна група повинна оцінити матеріальний стан лабораторій, обладнання тощо, на яких виконують свої дослідження аспіранти.

Виконання Підкритерію 10.4 передбачає забезпечення ЗВО можливості для долучення аспірантів (ад'юнктів) до міжнародної академічної спільноти. Під час зустрічей з аспірантами експертна група повинна пересвідчитись, що у них є можливості впродовж навчання взяти участь у не менше ніж одній міжнародній конференції за кордоном за своєю тематикою, що результати їх досліджень публікуються в міжнародних академічних журналах (зокрема англійською мовою) тощо.

Підкритерій 10.5 встановлює вимогу участі наукових керівників аспірантів у дослідницьких проектах, результати яких регулярно публікуються та/або практично впроваджуються. Суть цієї вимоги – наукові керівники мають бути активними дослідниками. Тому в контексті цього підкритерію експертна група має здійснити аналіз останніх публікацій та/або звітів про впровадження результатів дослідницьких проектів наукових керівників аспірантів і пересвідчитися, що проекти, в яких задіяні ці керівники є чинними, що керівники продовжують займатися дослідницькою діяльністю, що вони залучають своїх аспірантів до цих наукових проектів.

Відповідно до Підкритерію 10.6 у ЗВО наукова діяльність повинна здійснюватися доброчесно і особи, які вчинили порушення академічної доброчесності, повинні бути позбавлені можливості здійснення наукового керівництва аспірантами. Відповідно, експертна група повинна перевірити, чи наукові керівники аспірантів не були позбавлені права керувати аспірантами рішенням Комітету з етики НАЗЯВО і чи політика та заходи з популяризації академічної доброчесності, передбачена підкритерієм 5.4, поширюється на аспірантів та їх наукових керівників.

III. Підстави для відмови в акредитації, не пов'язані із відповідністю Критеріям

Положення про акредитацію (пункт 4 розділу III) визначає 3 підстави для прийняття рішення про відмову в акредитації ОП, що напряду не пов'язані із відповідністю Критеріям. Однак, встановлення цих підстав також певною мірою залежить від експертів.

Першою такою підставою є виявлення у поданих документах завідомо недостовірних відомостей. Певні відомості є завідомо недостовірними, коли особа, що подавала ці відомості (у даному разі – гарант ОП та/або керівник ЗВО), знала або не могла не знати про їх недостовірність. Тобто в цьому випадку має місце умисел на подання недостовірних відомостей.

Прикладом подання завідомо недостовірних відомостей є подання разом із заявою про акредитацію примірника ОП, який суттєво відрізняється від затвердженого у ЗВО; або зазначення у відомостях про самооцінювання відомостей про викладачів, що не викладають на поточній ОП або не працюють у ЗВО взагалі тощо.

Другою підставою для відмови в акредитації є перешкодження ЗВО у проведенні акредитаційної експертизи. До цього виду дій належить не лише недопуск експертної групи до

ЗВО, але й інші перешкоди – наприклад, ненадання документів, необхідних для проведення акредитаційної експертизи; необґрунтоване непогодження програми виїзду; нестворення умов для роботи експертної групи та проведення зустрічей, передбачених узгодженою програмою виїзду; встановлені факти впливу чи погроз щодо членів експертної групи, учасників зустрічей тощо.

Останньою такою підставою є встановлення удаваності (фіктивності) освітнього процесу за ОП. Удаваний (фіктивний) освітній процес полягає у створенні видимості освітнього процесу з метою прикриття його фактичної відсутності. Це має місце, наприклад, у тому разі, коли здійснення освітнього процесу – проведення навчальних занять, контрольних заходів тощо – документується, однак насправді він не здійснюється: студенти та викладачі переважно не присутні на цих заняттях, письмові завдання не виконуються, виставлення оцінок відбувається без реального оцінювання здобувачів вищої освіти тощо. Удаваність (фіктивність) освітнього процесу може бути встановлена лише на основі цілісної оцінки усіх обставин, встановлених експертною групою. Цей висновок потребує серйозного обґрунтування у звіті за результатами акредитаційної експертизи.

IV. Статус Методичних рекомендацій

Методичні рекомендації не є юридично обов'язковим документом. Заклади вищої освіти, експерти, галузеві експертні ради та Національне агентство не є жорстко пов'язаними викладеними у них інтерпретаціями. Вони можуть відступати від цих інтерпретацій, якщо існують вагомі причини для цього у світлі виняткової фактичної ситуації або відповідного контексту.

Водночас, застосування Критеріїв, яке явно розходиться із цими Методичними рекомендаціями, без належного обґрунтування загалом буде вважатися неприйнятним.

**Рекомендації для експертів Національного агентства
стосовно акредитації освітніх програм третього рівня вищої освіти**

(додаток до «Методичних рекомендацій для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми»)

Прийнятий у 2014 році закон «Про вищу освіту» запровадив освітньо- науковий ступінь доктора філософії замість наукового ступеня кандидата наук. У 2016 році Кабінет Міністрів України Постановою № 261 від 23.03.2016 затвердив «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії і доктора наук», яким регулюється (зокрема) зміст і форма нових структурованих програм підготовки в аспірантурі. Із скасуванням старої системи «паспортів спеціальностей» та інших підзаконних актів МОН і ВАК (зокрема Постанови № 309 від 01.03.1999 «Про затвердження Положення «Про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів»), саме цей документ встановив нові правила підготовки здобувачів ступеня доктора філософії, починаючи з їх першого набору у вересні 2016 року.

Обов'язкові документи ОП третього рівня вищої освіти:

У Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії визначено, що навчальний план аспірантури (ад'юнктури) повинен містити перелік та обсяг навчальних дисциплін (в діапазоні 30-60 кредитів ЄКТС), послідовність їх вивчення, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю.

Освітньо-наукова програма та навчальний план аспірантури (ад'юнктури) також є основою для формування аспірантом (ад'юнктом) індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи.

В індивідуальному навчальному плані, окрім обов'язкових дисциплін, зазначаються також дисципліни вільного вибору аспіранта (бажано, щоб ці дисципліни відповідали тематиці досліджень аспіранта), а також «трансферні кредити» ЄКТС, здобуті в іншому ЗВО або науковій установі і зараховані вченою радою власного ЗВО або відповідного факультету/інституту.

Наукова складова освітньо-наукової програми оформлюється у вигляді індивідуального плану наукової роботи аспіранта (ад'юнкта) і є невід'ємною частиною навчального плану аспірантури (ад'юнктури) (див. пункт 29 «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії»). Індивідуальний план наукової роботи має бути погоджений з науковим керівником. У цьому документі мають бути зазначені терміни, вимоги та форма запланованих і виконаних аспірантом дій, зарахованих до його проміжної атестації.

Відповідно, під час акредитації освітньо-наукової програми (ОП) третього рівня вищої освіти, експерти повинні пересвідчитися у наявності чотирьох документів, що регулюють підготовку аспірантів за цією спеціальністю:

- Освітньо-наукова програма, в якій обсяг навчальних дисциплін складає 30-60 кредитів ЄКТС;
- Навчальний план освітньої програми, складений відповідно до вищенаведених вимог;
- Індивідуальний навчальний план для кожного аспіранта, в якому визначено, зокрема, перелік обраних аспірантом дисциплін вільного вибору, а також здобуті в інших ЗВО та наукових установах компетентності у формі зарахованих кредитів ЄКТС за успішно прослухані дисципліни;
- Індивідуальний план наукової роботи, в якому визначено тему дисертаційної роботи, форму і частоту проміжної атестації, також обсяг і графік наукової роботи, націленої на забезпечення виконання вимог до наукової кваліфікації здобувача (публікації, конференції тощо).

Підхід до визначення якості ОП третього рівня вищої освіти:

Акредитація освітніх програм третього рівня вищої освіти базується на змістовному, а не формальному підході до визначення якості. Якщо в минулому значна увага наукових керівників, членів спеціалізованих вчених рад і завідувачів аспірантури приділялася виконанню вимог (наприклад) відповідності «шифру», в освітньо-науковій програмі підготовки доктора філософії слід звертати увагу на якісну підготовку дослідника.

Відповідно до Зальцбургських принципів (<https://eua.eu/downloads/publications/salzburg%20ii%20recommendations%202010.pdf>), така підготовка не може бути якісною в умовах відсутності критичної маси дослідників, які спільно працюють в одному руслі наукового пошуку. Також має бути створена структурована система підготовки, що не залишає аспіранта «сам-на-сам» зі своїм дослідженням, лише з мінімальною підтримкою наукового керівника.

Термін «критична маса» визначається наявністю наукового потенціалу в закладі вищої освіти (науковій установі), в якому проходить підготовка та/або доступом через партнерські угоди з іншими закладами (установами), до якісних наукових консультацій щодо дисертаційної роботи кожного аспіранта.

Якісна освітня програма третього рівня повинна забезпечити повноцінну освітню і наукову підготовку аспіранта. Для цього аспірант не повинен працювати лише під керівництвом свого (основного) наукового керівника. В аспіранта повинен бути доступ до різноманіття можливостей для презентації, апробації своєї наукової діяльності, обговорення проміжних результатів та отримання консультації за напрямом (тематикою) свого дослідження. Тому там, де це можливо та/або доречно, практика призначення більше, ніж одного наукового керівника (зокрема одного із закордону) вважається ознакою якості.

Наявність критичної маси для якісної підтримки наукової роботи аспірантів визначається шляхом ідентифікації у відповідному закладі (установі) або через партнерські зв'язки ОП з іншими закладами (установами) потенційних рецензентів аспірантських досліджень. Відповідно до чинної Постанови КМУ № 167 від 6 березня 2019 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», рецензент (член разової спеціалізованої вченої ради) повинен мати не менше трьох наукових публікацій, опублікованих за останні п'ять років, за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача, з яких не менше однієї публікації у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection. Цей документ чинний до кінця 2020 року.

У проєкті Порядку присудження наукових ступенів, підготовленому Національним агентством і поданому на затвердження Кабінету Міністрів України в установленому порядку, відображена схожа норма: у рецензентів дисертації аспіранта повинні бути наявні публікації за напрямом (тематикою) відповідного дослідження. Але у цьому проєкті вимога щодо обов'язковості публікацій саме у виданнях проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science відсутня, як універсальна норма, яка стосується всіх галузей і спеціальностей. Національне агентство пропонує встановлювати кількісні і якісні вимоги до наукової кваліфікації здобувачів наукового ступеня доктора філософії, а також для рецензентів їх дисертацій, окремо за кожною галуззю знань.

Відповідність наукової діяльності напрямові (тематичі) дослідження аспіранта може визначатися співпадінням ключових слів відповідних публікацій.

Звертаємо увагу, що у відповідності з європейською та світовою практикою, атестація аспіранта повинна проходити у разовій спеціалізованій вчентій раді, сформованій в тому ж закладі вищої освіти (науковій установі), в якому здійснювалася підготовка. Відповідний принцип відображено в проєкті «Порядку присудження наукових ступенів», розробленого Національним агентством і тому при акредитації ОП третього рівня вищої освіти Національне

агентство рекомендує пересвідчитися у можливості закладу сформувати відповідну разову спеціалізовану вчену раду для атестації аспірантів, які проходять підготовку за відповідною ОП.

Критерій 10 – Навчання через дослідження

Цей критерій є ключовим при акредитації програм третього рівня вищої освіти. Всі інші Критерії оцінювання якості освітньої програми (затверджені як Додаток до Положення «Про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти») також застосовуються при акредитації відповідної ОП. Але Критерій 10 вважається критичним, тому Національне агентство рекомендує експертам при акредитації ОП третього рівня вищої освіти розглядати виконання саме цього критерію в першу чергу.

Підкритерій 10.1: Зміст освітньо-наукової програми відповідає науковим інтересам аспірантів (ад'юнктів) і забезпечує їхню повноцінну підготовку до дослідницької та викладацької діяльності у закладах вищої освіти за спеціальністю та/або галуззю.

Для оцінки виконання цього підкритерію, рекомендуємо пересвідчитися в дотичності дисциплін, включених до навчальних планів аспірантів тематиці їх досліджень. До навчальних планів повинні бути включені дисципліни за спеціальністю а також такі, що забезпечують методологічні та викладацькі компетентності аспірантів. Не обов'язково, щоб всі дисципліни блоку курсів зі спеціальності напряму відповідали напрямові досліджень кожного аспіранта, який проходить підготовку за цією ОП, але хоча б одна дисципліна повинна відповідати тематиці (напрямові) для того, щоб надати аспіранту відповідну освітню підтримку його науковому дослідженню. Відповідні спеціалізовані дисципліни можуть викладатися в закладі вищої освіти (науковій установі), в якій здійснюється підготовка або в іншому закладі (установі), з якою підписана відповідна угода про співпрацю.

Підкритерій 10.2: Наукова діяльність аспірантів відповідає напрямові досліджень наукових керівників.

Науковий керівник (або кілька керівників) аспіранта повинен бути активним дослідником, який має публікації, дотичні до напряму (тематики) дослідження аспіранта. Формальна перевірка відповідності напрямові досліджень може проводитися шляхом звірки ключових слів публікацій наукових керівників і потенційних рецензентів з тематикою або напрямом досліджень аспірантів.

Підкритерій 10.3: Заклад вищої освіти організаційно та матеріально забезпечує в межах освітньо-наукової програми можливості для проведення і апробації результатів наукових досліджень відповідно до тематики аспірантів (проведення регулярних конференцій, семінарів, колоквіумів, доступ до використання лабораторій, обладнання тощо).

ОП третього рівня вищої освіти повинна забезпечувати можливості для періодичних (не рідше, ніж щорічних) презентацій та групових обговорень проміжних результатів досліджень аспірантів. Аспіранти мають бути забезпечені доступом до приміщень, лабораторного та іншого обладнання, матеріалів, Інтернету, наукової літератури за спеціальністю.

Підкритерій 10.4: Заклад забезпечує можливості для введення аспірантів у міжнародну академічну спільноту за спеціальністю та/або галуззю, зокрема через виступи на конференціях, публікації, участь у спільних дослідницьких проектах тощо.

Обов'язок ОП третього рівня вищої освіти – введення аспірантів у міжнародну академічну спільноту. Якісна підготовка аспірантів неможлива без забезпечення можливостей для публікації результатів у міжнародних фахових журналах, виступів на конференціях, семінарах тощо. Кращою практикою вважається забезпечення щонайменше

однієї можливості для стажування кожного аспіранта за кордоном впродовж навчання на ОП.

Підкритерій 10.5: Існує практика участі наукових керівників аспірантів у дослідницьких проектах, результати яких регулярно публікуються та/або практично впроваджуються.

Вчені, які призначаються науковими керівниками аспірантів, повинні бути активними дослідниками; результати їхньої наукової роботи повинні публікуватися не рідше, ніж раз на два роки (одноосібно або в співавторстві).

Підкритерій 10.6: У межах освітньої програми функціонують та не порушуються практики дотримання академічної доброчесності науковими керівниками та аспірантами (ад'юнктами).

Публікації і наукові роботи аспірантів і їх керівників повинні проходити перевірку на наявність академічного плагіату. Особи, в яких виявлено порушення академічної доброчесності, не допускаються до керівництва аспірантами, а до аспірантів, у яких виявлено відповідні порушення застосовуються санкції, визначені ЗВО згідно з принципами університетської автономії.

Виходячи з того, що законодавство встановлює норму, згідно якої керівники і рецензенти досліджень аспірантів повинні мати не менше трьох наукових публікацій, опублікованих за останні п'ять років за тематикою (науковим напрямом) дотичною до дисертації здобувача, рекомендується впровадження практики перевірки на наявність академічного плагіату саме цих публікацій (отже тих, які опубліковані керівниками і потенційними рецензентами впродовж останніх 5 років). Якщо публікація здійснена в журналі, який встановив практику відповідної перевірки для всіх опублікованих статей, проводити додаткову перевірку недоцільно.

Щодо Критеріїв 1-9: ОП третього рівня вищої освіти оцінюються при акредитації за тими самими критеріями якості, що ОП інших рівнів. Тому тут надано рекомендації, що мають уточнюючий характер (стосуються специфіки ОП третього рівня) і не відмінюють інших рекомендацій чи порад Національного агентства, надані учасникам акредитаційного процесу щодо інших рівнів вищої освіти.

Критерій 1 - Проектування та цілі освітньої програми

Як зазначено в Методичних рекомендаціях, експертам Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми, формулювання цілей ОП є відповідальністю ЗВО. Критерій 1 включає низку елементів якості, які мають бути враховані ЗВО і оцінка виконання цих елементів також застосовується при акредитації ОП третього рівня вищої освіти. Конкретно мова йде про те, що ОП третього рівня вищої освіти повинна мати визначені цілі, співзвучні з місією та/або стратегією ЗВО; тенденції розвитку спеціальності (особливо останні досягнення наукових досліджень за цією спеціальністю чи галуззю) повинні бути враховані при проектуванні змісту ОП.

Додаткового пояснення потребує **Підкритерій 1.4**, в якому йдеться про забезпечення освітньою програмою результатів навчання (РН) за спеціальністю відповідно до стандарту вищої освіти. Відомо, що станом на початок 2020 року жоден із проектів стандартів вищої освіти третього рівня ще не був затверджений Міністерством освіти і науки України. Але в цьому підкритерію уточнено, що за відсутності відповідного стандарту програмні результати навчання мають відповідати вимогам Національної рамки кваліфікацій.

Звертаємо увагу, що для ОП третього рівня вищої освіти мова йде про вимоги дев'ятого рівня Національної рамки кваліфікації (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011->

%D0%BF/paran12#n12), в яких визначено, що особа із ступенем доктора філософії повинна мати «здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики». Із цього опису випливає вимога забезпечити наукову новизну в дисертаційному дослідженні, а також вимога до ОП забезпечити комплексні знання (зокрема переосмислення, критичний аналіз) релевантної наукової літератури за спеціальністю.

Відповідно до Національної рамки кваліфікації, ОП третього рівня вищої освіти має також забезпечити концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань, спеціалізовані уміння/навички необхідні для розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань і професійної практики, критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей. Такі РН (переважно) забезпечуються через освітні компоненти відповідної освітньо-наукової програми.

Через наукову роботу аспірантів та їх методологічну підготовку під час аудиторних занять чи іншої освітньої діяльності (за потреби), забезпечуються вміння започатковувати, планувати, реалізовувати та коригувати послідовний процес ґрунтовного наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності.

За допомогою окремих компоненти ОП, аспіранти повинні також здобувати комунікативні компетентості, які стосуються їх наукових досліджень, а саме здібності вільно спілкуватися з питань, що стосуються їх сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством в цілому. Компонентами ОП має також бути забезпечено вміння використовувати академічну українську та іноземну мови у професійній діяльності та дослідженнях.

Національною рамкою кваліфікації визначено, що особа, яка завершила навчання на ОП третього рівня вищої освіти повинна мати здатність демонструвати значну авторитетність, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічну та професійну доброчесність, послідовну відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності. Результатом навчання повинна бути здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення.

Критерій 2 – структура та зміст ОП

Цей критерій містить вимоги до структури та змісту ОП. В контексті ОП третього рівня вищої освіти важливо зауважити, що «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук», затверджений Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016, визначає чотири компоненти освітньої складової ОП третього рівня, а також уточнює, що наукова діяльність аспіранта є частиною цієї ОП.

Остання оформлюється у вигляді індивідуального плану наукової роботи аспіранта (ад'юнкта), який є невід'ємною частиною навчального плану аспірантури. У цьому контексті важливо наголосити на голістичному підході до оцінки якості, який сповідує Національне агентство: при акредитації не оцінюється лише освітня складова ОП, а програма в цілому, зокрема і здатність ОП забезпечити якісний науковий результат у формі дисертаційного дослідження, що може бути захищене в кваліфікованій для такої оцінки спеціалізованій вченій раді.

Підкритерій 2.1 стосується відповідності обсягу ОП та окремих освітніх компонентів (у кредитах ЄКТС) вимогам законодавства щодо навчального навантаження для відповідного рівня вищої освіти. У контексті ОП третього рівня вищої освіти норми виконання цього підкритерію визначено частиною 6, статті 5 закону «Про вищу освіту»: «Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить

чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС». Обсяг освітньої складової ОП третього рівня вищої освіти не може становити менше 30 кредитів і не може перевищувати 60 кредитів – включно з вибірковими дисциплінами.

Пункт 27 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук (затверджений Постановою КМУ №261 від 23.03.2016) визначає, що ОП третього рівня включає чотири компоненти, які забезпечують набуття таких компетентностей:

1) здобуття глибинних знань із спеціальності (групи спеціальностей), за якою (якими) аспірант (ад'юнкт) проводить дослідження, зокрема засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю, оволодіння термінологією з досліджуваного наукового напрямку (орієнтовний обсяг цієї освітньої складової становить не менше 12 кредитів ЄКТС);

2) оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного світогляду (орієнтовний обсяг цієї освітньої складової становить 4-6 кредитів ЄКТС);

3) набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності тощо (орієнтовний обсяг цієї освітньої складової становить не менше 6 кредитів ЄКТС);

4) здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності (рекомендований обсяг цієї навчальної складової становить 6-8 кредитів).

Звертаємо увагу, що Постановою КМ № 283 від 03.04.2019 внесено зміни до цього пункту «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук», відповідно до яких обсяг кожного компонента у кредитах ЄКТС змінено. У новому формулюванні вказано «в обсязі кредитів ЄКТС відповідно до стандарту вищої освіти». Але зважаючи на відсутність чинних стандартів третього рівня вищої освіти, Національне агентство рекомендує використовувати попередньо визначений обсяг як стандарт. Відхилення від такого стандарту можливі за наявності обґрунтування від ЗВО щодо необхідності іншого навантаження цих обов'язкових складових для забезпечення якості ОП.

Підкритерій 2.2 визначає обов'язковість структури ОП, логічної системи організації освітніх компонентів ОП, а **Підкритерій 2.3** встановлює вимогу відповідності ОП предметній області. Далі, **Підкритерій 2.5** передбачає наявність в ОП практичної підготовки, яка дає можливість здобути компетентності, потрібні для подальшої професійної діяльності, а **Підкритерій 2.6** визначає необхідність набуття аспірантами соціальних навичок (softskills).

У контексті ОП третього рівня вищої освіти мова йде про різноманіття дисциплін, що мають бути забезпечені освітньою складовою ОП, а також шляхом різних можливих видів презентацій, звітів, обговорень результатів наукової діяльності аспірантів. Очевидно, що навчальні дисципліни першого блоку освітньої складової ОП (курси зі спеціальності)

повинні відображати найновіші здобутки наукових досліджень відповідної предметної області. Але для аспіранта ОП має бути також забезпечена можливість набуття компетентності з організації та викладання навчальних занять, презентації результатів досліджень, управління науковими проектами тощо. Кращою практикою вважається випадок, коли кожна з дисциплін ОП забезпечує набуття якоїсь з визначених соціальних навичок (soft skills).

Відповідно до **Підкритерію 2.4**, для аспірантів повинна також бути забезпечена можливість вільного вибору дисциплін і формування індивідуальної траєкторії навчання.

На відміну від інших рівнів вищої освіти, щодо яких забезпечення програмних результатів навчання за рахунок дисциплін вільного вибору студента вважається суттєвим недоліком, у контексті ОП третього рівня вищої освіти така практика можлива, але лише стосовно РН, які відносяться до набуття знань і здібностей у вузькій спеціалізації, релевантній для конкретного дослідження чи наукового напрямку аспіранта. Відповідно, якщо ОП власними силами (шляхом обов'язкових дисциплін зі спеціальності) не може забезпечити вузько-спеціалізовану підготовку аспіранта, але може забезпечити відповідні результати навчання через надання доступу до вибірових дисциплін (зокрема через партнерські угоди з іншими закладами чи науковими установами), така практика не вважається недоліком.

Слід зауважити, що Законом України «Про вищу освіту» передбачено, що здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, які пропонуються для інших рівнів вищої освіти (пункт 15 частини першої статті 62). Схожа норма відображена у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук (пункт 26).

Зауважуємо, що **Підкритерій 2.4** охоплює не лише вибірові дисципліни, але й інші інструменти формування індивідуальної освітньої траєкторії, які може запропонувати ЗВО (компенсаційні курси, факультативи тощо). Вони мають оцінюватися насамперед з погляду відповідності потребам та інтересам аспірантів.

Підкритерій 2.8 вказує на те, що обсяг ОП та окремих її компонентів має відповідати фактичному навантаженню здобувачів. В цьому контексті важливо зазначити, що аудиторне навантаження дисциплін, які пропонуються на третьому рівні вищої освіти, повинно бути не меншим, ніж 1/4 від загального освітнього навантаження, визначеного для цієї дисципліни. Навчальний час, відведений для самостійної роботи аспіранта, регламентується навчальним планом і повинен становити не більше, ніж 3/4 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної дисципліни. Це стосується навчальних курсів, які аспіранти однієї ОП слухають спільно з аспірантами інших ОП, а також малокомплектних груп, сформованих для викладання вузькоспеціалізованих дисциплін.

Критерій 3 стосується доступу до освітньої програми та визнання результатів навчання. В контексті акредитації ОП третього рівня вищої освіти, рекомендуємо звернути особливу увагу на два аспекти цих програм:

По-перше, важливою є відповідна практика прийому аспірантів. Правила прийому в аспірантуру повинні бути прозорими і такими, що забезпечують доступ до навчання на третьому рівні за неупередженим конкурсом, зокрема за результатами письмових іспитів, групових співбесід, презентацій та оцінки дослідницьких пропозицій вступників тощо.

По-друге, заклад вищої освіти (наукова установа) повинен мати розроблені та оприлюднені правила визнання результатів навчання аспірантів отриманих в інших закладах (установах) зокрема під час академічної мобільності. Така мобільність може бути міжнародною та/або внутрішньою. Практика зарахування кредитів ЄКТС, здобутих

аспірантом в інших закладах (зокрема під час літніх шкіл, стажувань, онлайн навчання, гостьового відвідування спеціалізованих курсів) вченою радою ЗВО або відповідного факультету чи інституту, передбачена

«Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук» (пункт 28) та її впровадження в ОП, вважається ознакою кращих практик. Разом з тим, якщо кількість визнаних результатів навчання отриманих в інших закладах або поза аспірантурою перевищує 25% обсягу ОП (кількості, встановленого законодавством мінімального обсягу вибіркового дисциплін), така практика може вказувати на відсутність в ОП якісного потенціалу для ведення обов'язкової освітньої складової, а отже вважатиметься серйозним недоліком в контексті оцінки Підкритерію 2.1.

Критерій 4 стосується навчання і викладання. Його застосування в контексті акредитації ОП третього рівня вищої освіти не відрізняється від того, як цей критерій застосовується до ОП інших рівнів. Тому для оцінки виконання цього критерію рекомендуємо керуватися основними «Методичними рекомендаціями для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми», затверджених Рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Протокол № 9 від 29 серпня 2019 р.

Критерій 5 визначає вимоги до контрольних заходів, методів оцінювання здобувачів вищої освіти та політик і практик забезпечення академічної доброчесності. У контексті акредитації ОП третього рівня вищої освіти рекомендуємо звернути особливу увагу на два аспекти цього критерію:

По-перше, в додатку до вимог до прозорості і зрозумілості систем оцінювання здобувачів в межах навчальних дисциплін, при акредитації ОП третього рівня вищої освіти слід пам'ятати про політику та практику (зрозумілість критеріїв) оцінки аспірантів під час проміжної атестації.

По-друге, якщо для інших рівнів вищої освіти забезпечення академічної доброчесності передбачає, як мінімум, такі елементи як (1) політику, стандарти та внутрішню нормативну базу ЗВО з цього питання; (2) наявність окремих структурного підрозділу (посадової особи), який (яка) опікується питаннями академічної доброчесності, або чіткий розподіл відповідних функцій та повноважень між наявними структурними підрозділами (посадовими особами) ЗВО; (3) відповідні інформаційно-технологічні засоби, у контексті ОП третього рівня вищої освіти, такі елементи мають бути дієвими і регулярно застосовуватися для перевірки письмових робіт аспірантів та їх керівників. Неприпустимим є допущення осіб, яких попередньо притягували до відповідальності за порушення академічної доброчесності, до наукового керівництва аспірантами.

Критерій 6 визначає вимоги до людських ресурсів, які задіяні в ОП. Під час акредитації цей критерій використовується для оцінки відповідності академічної та професійної кваліфікації викладачів і наукових керівників аспірантів. В контексті акредитації ОП третього рівня вищої освіти рекомендуємо звертати меншу увагу на потребу залучення роботодавців до ОП, ніж це було б властиво для ОП інших рівнів вищої освіти, але підвищувати увагу до академічної кваліфікації викладачів і наукових керівників.

Зрозуміло, що наукові керівники аспірантів повинні мати науковий ступінь (вимоги до максимальної кількості аспірантів, якими одночасно керує один керівник визначено пунктом 24 «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії і доктора наук»), а також бути кваліфікованими дослідниками відповідного наукового напрямку (спеціалізації), про що свідчать їхні публікації. Викладачі дисциплін ОП, включених до блоку курсів за спеціальністю, повинні також мати наукові ступені і бути кваліфікованими викладати відповідні дисципліни на третьому рівні вищої освіти, про що

повинні свідчити їхні публікації. Щодо дисциплін інших блоків, ЗВО повинен обґрунтувати систему відбору викладачів, їхню професійну чи академічну кваліфікацію.

Критерій 7 окреслює вимоги до освітнього середовища і матеріальних ресурсів, доступних для ОП. Крім уваги до інших підкритеріїв, під час акредитації ОП третього рівня вищої освіти Національне агентство рекомендує звернути особливу увагу на Підкритерії 7.1, 7.2 і 7.3, які стосуються вимог до безоплатності і безпечності доступу аспірантів до матеріально-технічних ресурсів та інфраструктури, необхідної для забезпечення досягнення визначених в ОП результатів навчання.

У контексті ОП третього рівня вищої освіти ці вимоги стосуються адекватності приміщень лабораторного та іншого обладнання, матеріалів, які необхідні для забезпечення результативності аспірантських досліджень, а також безоплатний доступ до електронних журналів за спеціальністю ОП, достатніх для уможливлення вичерпного ознайомлення аспірантів і їх керівників із найновішими науковими публікаціями за їх дослідницьким напрямом чи тематикою.

У контексті оцінки цього критерію також рекомендуємо звернути увагу на практики консультативної підтримки та на політики вирішення конфліктних ситуацій, що застосовуються у відповідному ЗВО. Під час акредитації ОП третього рівня вищої освіти слід звернути особливу увагу на те, як вирішуються потенційні конфлікти між аспірантом і науковим керівником (керівниками) і яким чином надається консультативна та соціальна підтримка аспірантам в разі потреби.

Критерій 8 стосується внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти, що мають діяти на рівні ЗВО в цілому. Тому застосування цього критерію при акредитації ОП третього рівня вищої освіти мінімально відрізняється від аналогічного застосування для ОП інших рівнів. Єдина особливість оцінки ОП третього рівня - у наголосі на потребі часто оновлювати зміст ОП із залученням аспірантів, як оновлених стейкхолдерів. Саме змінні наукові інтереси і напрями досліджень аспірантів повинні визначати оновлений зміст ОП третього рівня вищої освіти – особливо в частині дисциплін із блоку спеціалізованих курсів.

Для отримання інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень в межах ОП, формальне опитування аспірантів не завжди ефективне – натомість можуть використовуватися очні зустрічі, обговорення, семінари та інші форми взаємодії здобувачів із особами відповідальними за розвиток, оновлення та управління в межах ОП.

Критерій 9 встановлює вимоги до прозорості і публічності ОП. У контексті акредитації ОП третього рівня вищої освіти, у додатку до інших підкритеріїв, рекомендуємо особливу увагу звернути на **Підкритерій 9.1**, який вимагає наявності чітких і зрозумілих правил щодо прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу.

Пунктами 14 і 15 «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук» визначено, що аспіранти користуються тими самими правами і обов'язками, що й інші здобувачі вищої освіти (визначені статтями 62 і 63 закону «Про вищу освіту»). Вони мають право на отримання методичного і змістовного наукового консультування щодо власного дослідження від наукового керівника, а також мають обов'язок виконувати індивідуальний план наукової роботи та систематично звітувати про хід його виконання на засіданні кафедри, відділу, лабораторії чи іншого підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), уповноваженого для цього його Вченою радою.

Відповідно, під час акредитації ОП третього рівня вищої освіти Національне агентство рекомендує звернути увагу на практики наукового керівництва, які застосовуються на відповідній ОП; регулярні навчання та/або обговорення практики керівництва (консультування) науковими керівниками вважається кращою практикою. Також Національне агентство рекомендує звернути особливу увагу на практику семестрової та/або

річної проміжної атестації аспірантів ОП; кращою практикою вважається проведення регулярних публічних семінарів (обговорень), під час яких аспіранти звітують про хід своїх індивідуальних дослідницьких проектів.

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНЕ
АГЕНТСТВО
ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ